

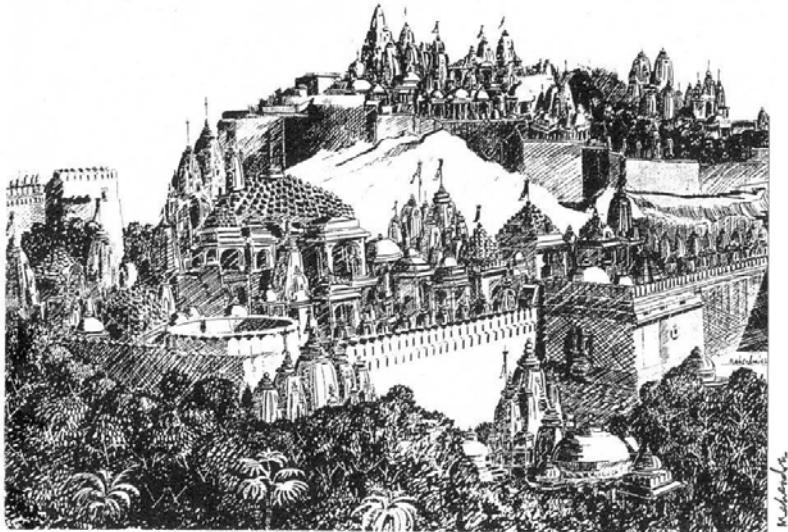

સૂચિ

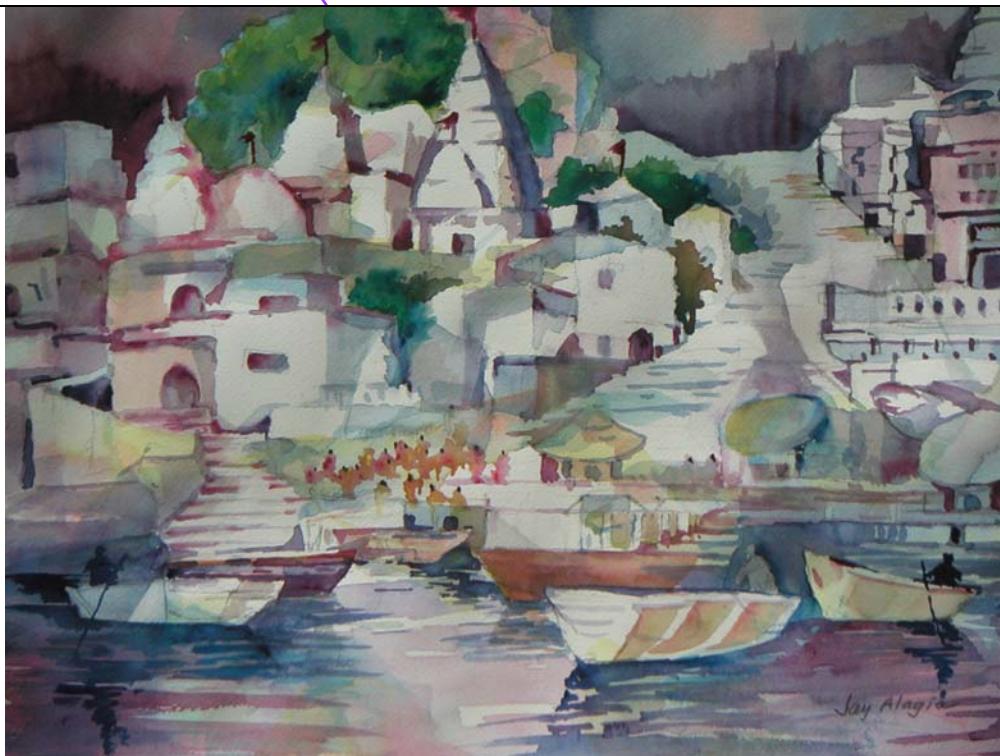
વિભાગ	કૃતિ	કર્તા	પાઠનું
કલા	પાલીતાણા.	મહેન્દ્ર શાહ	૨
	કાશી	જ્યંતિ આલગિયા	૨
	મુશ્કત હવા મસ્ત હવા	કિશોર રાવળ	૩
	મારા ગામની રોનક	મહેન્દ્ર શાહ	૩
કવિતા	શબરીનાં બોર	કોકિલા રાવળ	૪
	વાર થોડી લાગશે	સુધીર પટેલ	૫
	પિતાશ્રીને	પ્રબોધ જોશી	૫
	વ્હાલની તે વાત શી	નંદિતા ઠાકોર	૬
	જાડનાં પાંદે પાંદડા ગણું	પન્ના નાયક	૭
	જાકળનું બિન્દુ	જવેરયંદ મેઘાણી	૭
	ગજલ	આદિલ મન્સૂરી	૮
	ગજલ	‘સૈફ’ પાલનપુરી	૯
	ગજલ	અદમ ટંકારવી	૯
	તેથી જ તો	પ્રીતિ સેનગુમા	૧૦
	કહી કહીને પાછી	વિનોદ જોશી	૧૧
મારો મમરો	‘બંધ પરબિડિયામાં...’	કિશોર રાવળ	૧૧
વાત્તી	સુપરિષીતા	કિશોર રાવળ	૧૨
	મેરે સપનો કિ રાની, કબ આયેગી તૂંગિ...	‘માય ડિયર જ્યુ’	૧૪
	૧૮૫૫ની ગરમી	હરનિશ જાની	૧૮
	સિતેરમે વર્ષે અદ્ભુત વળાંક	ડૉ. શાશીકાન્ત શાહ	૨૧
લેખો	માદું જીવન: આંકડાઓમાં!		૨૩
	કાચી કેરી, પાકી કેરી		૨૪
	બનારસ, અકળાવતું, અજાયબ કરતું.	અભિજિત પાંડે	૨૭
	લીલી ધરતી		૨૮
	મનમાનીતી		૩૧
વાનગી	બદામ-પાઈનેપલ શેર્ડિક	કોકિલા રાવળ	૩૨

પાલીતાણા
મહેન્દ્ર શાહ

કાશી
જ્યંતિ આલગિયા (ફિનિક્સ અરિઝોના)

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક
કિશોર રાવળ

જાન્યુઆરી ૨૦૦૭

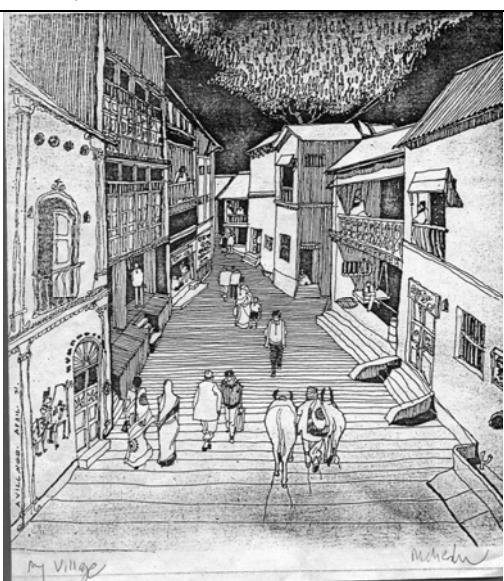
૪૪

૩

મુકૃત હવા મસ્ત હવા
કિશોર રાવળ

મારા ગામની રોનક
મહેન્દ્ર શાહ

શબરીનાં બોર કોકિલા રાવળ

હેમેન શાહ

શાસમાં ફૂલો લપેટી ના શક્યો,
હું સુગંધને સમેટી ના શક્યો,
હાથ કેલાવી ઊભાં તાં વૃક્ષ સૌ,
હું હતો હુંઠી કે ભેટી ના શક્યો.

નાનું અમથું રહસ્ય બનવું છે,
ભેગી થઈ મંડળી જે કુદરતની
મારે એમાં સદસ્ય બનવું છે

સૂરો છે અહીં સંગીત નથી,
મીઠી ભાષા પ્રચલિત નથી,
સૌ પાસે હોઈ ગુલાલી છે
હોઈ પર રમતું સિમિત નથી.

આદિલ મનસૂરી

તું બેઠો બેઠો જન્મનાં વરસો ગણ્યા કરે
ને મૃત્યુ તારા નામની ચાદર વણ્યા કરે

સામા મળે તો 'કેમ છો' ય પૂછતા નથી
એકાંતમાં જે મારી ગજલ ગણગાણ્યા કરે છે

એ આંખ ઉઘાડે અને શરમાય ગજલ
એ કેશને ગૂંથે અને બંધાય ગજલ
કોણે કહું લયને કોઈ આકાર નથી
એ અંગ મરોડે અને વળ ખાય ગજલ

કોણ આણાદીઠ ગોપન રહી માહરી
સંગ ખેલી રહ્યું આજ હોરી?
રે નહીં નીર કે વર્ષ તો યે કશે
રંગ ભીજાય મુજ કાય કોરી!

દુશને ભવ્ય છે કોઈ, તો કોઈ સ્પર્શ રમ્ય છે
કોઈ છે શ્રવણો, કોઈ સ્વાદે તો કોઈ ગંધથી
અહો કેવું અનાયાસે
પંચતત્વોત્તણું મીહું પાખ્યો દ્ધું સાહચર્ય આ!

અંખનાનું જાદુ અલી એવું હોય નહીં,
બારણો ટકોરો તો ય વાગે;
ખોટા યે બોલના સહારે આ હૈયામાં
હારોહાર ઓરતા જાગે.

સુરેશ દલાલ

તારા હોકની છીપે
મૂક્યું મૌનનું મોતી:
એનું પારપું થાયે તો કેવું સારું!
તારા સિમિતમાં બિડાયું
સખી! મારું એકાન્ત
એ ગુંજતું થાયે તો કેવું સારું!

મૂળથી ઉખડી ગયેલું વૃક્ષ આ...
જોતાં મને થાતું--
આ તો એક વેળાનો ઘટાધન આપણો સંબંધ
મૂળથી ઊખડી ગયેલું વૃક્ષ!

રાજેન્દ્ર શાહ

વાર થોડી લાગશે

સુધીર પટેલ

(‘પરબ’ ઓટોબર ૨૦૦૫માંથી સાભાર)

ઘર તરફ પગલાં થવામાં વાર થોડી લાગશે,
એ ગલીને ભૂલવામાં વાર થોડી લાગશે!

કેટણું એણે કહી દીધું રહીને મૌન બસ!
અથે એનો કાઢવામાં વાર થોડી લાગશે.

બહુ ફરી લીધું નહીંતર હાથ લઈને હાથમાં,
મન સુધી પણ ખોચવામાં વાર થોડી લાગશે.

કેટલી સહેલાઈથી ચાલ્યા ગયા એ તોડીને?
પુલ પાછો જોડવામાં વાર થોડી લાગશે!

એટલે કરતો રહું છું જાગરણ કાયમ હવે,
સ્વભાને કંડારવામાં વાર થોડી લાગશે.

રાત ભર પડખાં ફરો, તાકી રહો છતને ‘સુધીર’;
આ ગંગલ અવતારવામાં વાર થોડી લાગશે.

પિતાશ્રીને

પ્રબોધ જોશી

(‘પરબ’ ઓક્ટોબર ૨૦૦૫માંથી સાભાર)

આજ
તમને ખલે ઊચ્કીને
ચાલ્યો
થોહું થોહું
ત્યારે
એવું કેમ લાગ્યું કે
તમારી
અંગળી પકડી
ચાલી રહ્યો છું
ધીરે ધીરે...

છાલની તે વાત શી

નંદિતા ઠાકોર

(કાવ્યસંગ્રહ ‘મારામાં તાંતું અજવાણું’માંથી સાભાર)

છાલની તે વાત શી
ને છાલની તે ચીત શી
 બાલ કાજ આ કેવી દોટ?
તમે ભલે કહેતા
 લે, આપું અઠળક
 તો મને બાલ તણી કેમ પડી ખોટ?

બાલ સમી કોઈ બીજી ઘટના શોધો
 તો મળે ખાલીખમ, વિસ્તરતું રણ
ઝાંઝવાઓ બાલપના ચોગમ દેખાય
 તો ય વહેતું ના બાલનું જરણ
ઝૂરી ઝૂરીને જાત
આખી આ જંખે
 કર્દી બાલપનાં વેણુભર્યા હોઠ...

બાલ તણા વાદળને વળળીને ચાલો
 ને તો ય નથી થાતો વરસાદ
ધોધમાર ભીજ્યાની આરતમાં હૈનું આ
 કોને જઈ કરશે ફરિયાદ?
બાલનું તો એવું કે ધૂટતી ન આશ
 ભલે રોજ રોજ લાગતી હો ચોટ!

**જાડનાં પાંદડે પાંદડા ગણું
પના નાયક (ફિલાડેલ્ફીઅા)**

(‘ચેરી બ્લોસ્મ્સ’ સંગ્રહમાંથી સાભાર)
જાડનાં પાંદડે પાંદડા ગણું
કે ગણું હિવસ ને રાત,
તારા વિના જીવવાનો
આ કેવો વલોપાત.

થથકું ત્યારે તડકો ઓહું
ચાંદનીનો હું ભડકો ઓહું
સુરાજના આ રણમાં
હું તો કરતી રાણપાટ.

કોઈ પૂછો નહીં કેટલું લાગે
એક વિના મને એકલું લાગે
ધાટના ભાંગ્યા પગથિયા પર
ઓશિયાળો ઉકળાટ. .

**જાકળનું બિન્દુ
ઝવેરચંદ મેઘાણી**

(‘રવીન્દ્ર વીષા’માંથી સાભાર. ટાગોરના બંગાળી ગીત ‘પ્રસાદ’ પરથી રચેલું આ ગીત આપણા છાપરે રોજ પ્રગટતા સૂરજ જૈયાની ઉખા આપણા લોહીમાં પ્રસરાવે છે.)

જાકળના પાણીનું બિન્દુ
એકલવાયું બેહું’તું;
એકલવાયું બેહું’તું ને
સૂરજ સામે જોતું’તું;
સૂરજ સામે જોતું’તું ને
ગીણું ગીણું રોતું’તું.

સૂરજ જૈયા સૂરજ જૈયા!
હું છું ગીણું જાકળબિન્દુ;
મુજ હૈયે તમને પદરાતુ
શી રીતે, હે જગ બંધુ!

તમે દૂર વાદળમાં વસતા
સાત અશ્વને કરમાં કસતા
બ્રહ્માંડોની રજ રજ રસતા
ધૂમો છો, બંધુ!
તમ લ્હોણું મુજ જીવન સધળું
અશ્વમય, હે જગ બંધુ!

જલબિન્દુ રે જલબિન્દુ,
ઓ નાજુક ઝકળબિન્દુ;
સૂરજ બોલે, સુષ બંધુ!
હું તો નિલોકમાં ફરનારો
કોટિ કિરણો પાથરનારો
ગગને રમનારો:
તેમ છતાં હું તારો તારો,
હે ઝકળબિન્દુ!

તોય મને તું વાલું વાલું
બાળાભોળા, જલબિન્દુ!
તુજ હૈયે હું પોઢી જાણું
હે ઝકળબિન્દુ!

તુજ સરીખો નાનકડો થૈને,
તુજ અંતરમાં આસન લૈને,
ઠિન્દ્રધનુની રમતો રમવા
આવીશ, હે બિન્દુ!

તુજ જીવનમાં પ્રકાશ વાવું,
તુજ અશ્વને હાસ્ય બનાવું,
હે નાજુક બિન્દુ!

હસતે મુખડે સૂરજરાણા
જલબિન્દુમાં જઈ સમાણા:
કુદનભર્યા જીવનમાં ગાણાં
ગાઈ રહ્યું ઝકળબિન્દુ.

ગાંભીરા

આદિલ મન્સૂરી (જર્સી સિટી)

સાથે જીવેલાં વરસ ભૂલી ગયા
આંખ મીચાઈને બસ ભૂલી ગયા

સ્વાદ સ્ટ્રોંબરીનો શું મોઢે ચડ્યો
ફાલસા જાંબુ ફણસ ભૂલી ગયા

કન કોકકોલાનું કોઠે પદ્યું
શેરરીનો તાજો રસ ભૂલી ગયા

સ્વખનમાં જ્યાં હોઠ સ્પર્શર્યા હોઠને
જંગાભરની તરસ ભૂલી ગયા

કિશોર રાવળી

ગઝલ

'સૈફ' પાલનપુરી

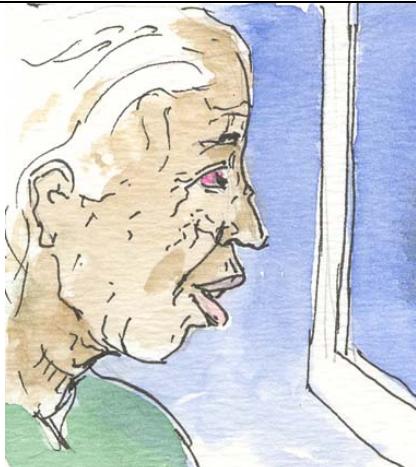
કદી વસ્તીભર્યું લાગ્યું કદી વેરાન વન જેવું,
જવાનીમાં જીવન પર થઈ શક્યું ફ્રીયાં કંઈ મન જેવું.

સૂરજ ઊંઘ્યો છે લાવો થોડી શનમ હું ય વરસાવું,
તમારી યાદ રૂપે છે ફદ્યમાં કંઈ સુમન જેવું.

કોઈ જો સ્હેજ છેડે છે તો એ શરમાઈ જાયે છે,
તમે દિલમાં વસ્યાં તો થઈ ગયું દિલ પણ દુલ્હન જેવું.

તમે રિસાતે ના તો પાનખરનો કમ ન જળવાતે,
અમારી ભૂલ કે દિલને સજાવ્યું 'તું ચમન જેવું'.

હવે તો 'સૈફ' ઈચ્છા છે કે મૃત્યુ દ્વાર ખખડાવે,
ઘડીભર તો મને લાગે કોઈના આગમન જેવું.

ગઝલ

અદમ ટંકારવી (બોલ્ટન યૂકે)

(‘ગઝલોની ચોપડી’ સંગ્રહમાંથી સાભાર)

અંગારો પગલાં કોઈનાં થાય તો કહેવાય ના
એક અફ્વા ગામમાં ફેલાય તો કહેવાય ના

કાને માંડો રેતકણ ને એમાં દરિયો ધૂઘવે
ટીપેટીપે જલપરી દેખાય તો કહેવાય ના

લોક વાપરતા થયા છે ભાષા અણિયાળી હવે
આ નગાર પણ લોહીથી ખરડાય તો કહેવાય ના

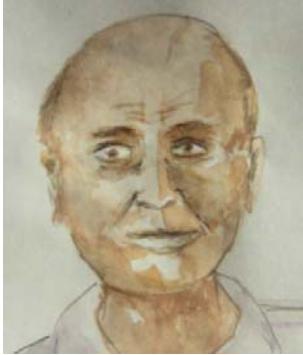
બળ્યાજળ્યા ઊટની આંખેથી એક તશખો ઝરે
ને પછી તંબૂય સળગી જાય તો કહેવાય ના

શક્ય છે કે આ બધા ય આયના અકબન્ધ રહે
પણ પછી ચહેરા બધા તરરાય તો કહેવાય ના

જળહળિત વાતાવરણમાં સંતની સંગત મળે
બન્ધ આંખે પણ અલાખ વંચાય તો કહેવાય ના

સાત શેરોના ટકોરે એક ગજલખારી ખૂલે
ને પછી તેમાં કોઈ ડેકાય તો કહેવાય ના

તેથી જ તો પ્રીતિ સેનગુમા

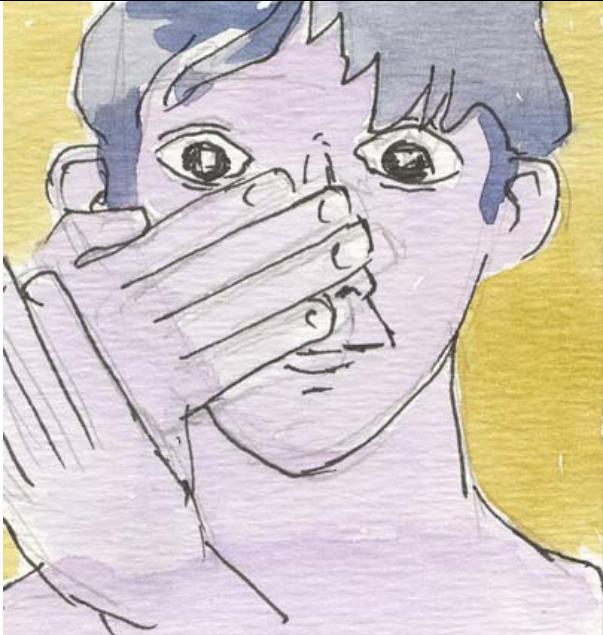
શું થયું આમ, અચાનક?
હું તો એ જ છું—
પણ કેમ હવે
તમારી આંખો
તારા થઈ ચમકતી નથી?
તમારા મનના દરેક હાસ્યમાં
સુંગંધ થઈ ફેલાતી નથી?
તમારા શબ્દેશશબ્દમાંની કવિતા
હવે હું કેમ નથી?

ભમરાને
કમળ કમળમાં ફેર દેખાતો હશે,
એક ફૂલનું ભધ
પતંગિયાને ઓછું પડતું હશે—
તેથી જ તો ઊડાઉદ
તેથી જ શોધાશોધ.

અચાનક
તમે વિમુખ, ને
હું તો એક જ છું—
તોયે કેમ?...કે
તેથી જ તો?

કિશોર રાવળ

કહી કહીને પછી

વિનોદ જોશી

(‘નવનીત સમર્પણ’ નવેમ્બર ૨૦૦૪માંથી સાભાર)

કહી કહીને પછી છેવટે શું કહેવાનું?
વહેણ જે તરફ વહે એ તરફ વહેવાનું!

ગુનાહ માફ થયા તે છતાંથ છે વસમું,
સજા મળી નહીં એ રોજ રોજ સહેવાનું;

પ્રબંધ વર્તમાનનો કર્યાની ભ્રમણામાં,
ન હાથ આવે પછીનું કે પછી પહેલાનું;

વજૂદ એટલું જ હોય છે અટકવામાં,
ખબર રહે છે કે સતત ચાલતા જ રહેવાનું.

મારો મમરો
‘બંધ પરબિડિયામાં...’
કિશોર રાવળ

સાતમી નવેમ્બરે અમેરિકામાં મધ્યાંતર ચૂંટણી થઈ. સૌની કલ્યના બહારના પરિણામો આવ્યાં. ‘મારો રસ્તો સાચો છે અને મારો નિર્ણય અફર છે’ એવા અમેરિકાના પ્રમુખના મતને જાકારો મળી ગયો. બીજાં બધાં વર્તુળોમાં અકારા સામે થઈ પડેલા પણ પ્રમુખ સાહેબને જેમાં અપરંપાર શ્રદ્ધા હતી તેવા ડિફેન્સ સેકેટરી ડૉનાલ્ડ રમ્સફીલ્ડને ચૂંટણીને બીજે જ દિવસે ફટાફટ તુખસદ આપવા સુધી વાત પહોંચી ગઈ ત્યારની આ વાત છે.

ઈરાકમાં આંતકવાદીઓના આકમણો વધતાં ચાલ્યાં છે અને અમેરિકન સોલ્જરો આંતકવાદીઓને વીણી વીણી શોધી કાઢવામાં રત હતા. એમને ખોળવા અમેરિકાના સોલ્જરો આકળા થઈને ગમે ત્યાં, ગમે ત્યારે બારણાં ખખડાવતા. અનુભવને લીધે ઈરાકના લોકો જરા પણ આનાકાની વગર સહકાર આપતાં જેથી કોઈ બીજી ભાંગતોડ કે ઈજા ન થાય.

એક ધરમાં એવી રીતે બારણાં ખખડ્યાં. એ ધરના માલિકે બારણું ખોલ્યું. પેલા સોલ્જરોએ કહું કે એમને અગાશી પર ચડી કરી નિરીક્ષણ કરવું છે એટલે ઈરાકીએ તેમને અંદર આવવા કહું અને અગાશીનો માર્ગ દર્શાવ્યો. થોડી વાર પછી કામ પતાવી સોલ્જરો નીચે ઊતર્યા ત્યારે પેલા ઈરાકીએ વિદાય આપતાં સોલ્જરોને કહું, ‘રમ્સફીલ્ડ ગયા.’

‘રમ્સફીલ્ડ કોણ?’ એક સોલ્જરે સામે પૂછ્યું. એ તો અહીં આંતકવાદીઓના પ્રશ્નમાં રત હતો. વૉશિન્ગટનમાં શું ચાલી રહ્યું છે એની એને કશી માહિતી નહોતી- શેની ચૂંટણી, કોણ તેલું છે, અને કોણ રમ્સફીલ્ડ કશી જ ખબર નહોતી. પેલા ઈરાકીએ સમજાવું, ચૂંટણી વિષે, એના પરિણામ વિષે અને રમ્સફીલ્ડ સામના લોકોના અકણાટ વિષે.

છેલ્લે પેલા ઈરાકીએ સ્થિત અને વિસ્મય સાથે કહું, ‘આ લોકશાહી, ભારે અજાયબ વસ્તુ લાગે છે, નહીં?’

બસ, મને એ વાત મનમાં વસી ગઈ! લોકો જ્યારે પોતાને ન ગમતાં કાર્યવાહકોને, એમની અસંગત લાગતી રાજ્યનીતિને એક મતદાનથી, સિકેટ બેલોટીથી, બંધ પરબિડિયાથી હંકી કાઢી શકે એ મોટી વાત તો ખરીને? ન કોઈ મારામારી, ન જાનધારની, ન કોઈ ખતરો. બસ જઈને તમારો મત આપી આવો અને પૂરતાં માણસો આપજી જેવો વિચાર ધરાવતાં હોય તો બસ ઈતિહાસનો દોર બદલી શકો!

કિશોર રાવળ

આજે આઈ રિપલિકન કે ડેમોક્ટની વાત બાજુએ મૂકીએ, પણ લોકશાહીમાં લોકમતથી વહેણો બદલી શકાય છે, અસાધ્ય સાધ્ય થઈ શકે છે એની પ્રતીતિ તો આપણને મળી ગઈ. ‘હું મત આપવામાં માનતો નથી કેમકે એની કોઈ અસર નથી’ એવા વિવાદો ધીમા પરી જાય તો નવાઈ નહીં!

જ્યાં જ્યાં લોકશાહી છે ત્યાં હરેક માણસના મતનું મૂલ્ય સમજાઈ જવું જોઈએ અને જ્યાં લોકશાહી ન હોય ત્યાં ‘બળિયાના બે ભાગ’ એવી મનોવૃત્તિનો ભોગ થઈ પડવાને બદલે લોકશાહી અપનાવવા ઉત્કઠ થાય.

અને લોકશાહીની અગત્ય આપણને ગળે ઉત્તરી જાય એ તો સમજયા. એકને એ બદલે એકવીસ માણસોનો મત લેવાનો હોય ત્યારે મુદ્દાની બન્ને બાજુ ચર્ચામાં અને નિષ્ઠાઓ લેવામાં સમય તો જાય. પણ એક માણસ પોતાના મત પ્રમાણે આખા દેશ પર નિષ્ઠાઓ ઠીકી બેસાડે એના કરતાં સારું. લોકો કહે કે લોકોના સદ્ગુરુભાગ્યમાં જ રાચતો સરમુખચાર મળે એના જેણું કશું નહીં. ખરું, પણ ઈંદ્રી અમીન કે પિનોશે જેવા ભટકાઈ જાય તો એની શૃંખલામાંથી નીકળતાં બે-ત્રણ પેઢીઓને ખુલાર થવું પડે.

લોકશાહીને એક મહામૂલી મૂરી ગણી એને સાચવવા મથીએ. જોઈએ એક સારું અને નરસું કોણ એનો તોલ કરવાની સૂજ. મતદાનનું મૂલ્ય સમજાય અને એને જતનથી, ચીવટથી જાળવી રાખીએ, પણ પછી?

અમેરિકાના રાજકારણના ક્ષેત્રમાં ચડતા સિતારા જેવા બરાક ઓબામાના નવા પુસ્તક ‘ઓરેસિટી હોવ હોપ’ (આશાવાદની ધૂષ્ટતા)ની પ્રસ્તાવનામાંથી એ પ્રશ્નની સૂજ મળે પડે છે. ઘણાં ઘણાં માણસોની સાથેના વાર્તાલાપ પછી એ થોડા શબ્દોમાં લોકોની અપેક્ષાનું તારણ આપે છે.

“... લોકો સાથે વાતો કરતાં ખ્યાલ આબ્દો કે એમની અપેક્ષાઓ કેટલી નજીવી હોય છે! જાત, મદ્દેશ, ધર્મ કે વર્ગના તળોથી એ અપેક્ષાઓમાં લેશ ફેર નથી પડતો. મોટા ભાગના તો માને છે કે જે કામ કરવા માંગતું હોય તેને જીવન નિવાહ કરવા જેટલું વેતન મળી રહેતું જોઈએ; કંઈ માંદગી આવી પડે તો જીવનની બધી કમાણી ધોવાઈ જવાનો ભય ન હોવો જોઈએ; દરેક બાળકને સારું, પારું ભણતર મળતું જોઈએ-ખાલી મોટી વાતોના વડા નહીં; ગમે તે આર્થિક સરોમાં જન્મેલાં બાળકોને પણ કોલેજમાં જવાનું આસાન હોતું જોઈએ. ધૂતારાઓ કે ગુંડાઓ સામે સરકારે રક્ષણ આપવું જોઈએ. સૌને ચોખ્યાં હવા, પાણી, અને બાળકો ઉછેરવાનો સમય અને મોકળાશ મળવા જોઈએ. અને વૃદ્ધાવસ્થામાં માંદા પડે ત્યારે કોઈની પાસે હાથ લંબાવ્યા વગર ગૌરવથી, જાળી શકવાની શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ.”

બને તેટલો સમય ફાજલ કાઢી આટલી વસ્તુઓ માટે સજાગ રહી, આ તત્વો છિનવાઈ ન જાય અને જળવાઈ રહે તેના પ્રયત્નો કરીએ. અને એમાં ટેકો આપે એવા માણસોને મત આપીએ અને એમની પાસેથી જવાબ માગતાં શીખીએ.

સુપરિષીતા
કિશોર રાવળ

નીતા રંગે, રૂપે, બોલવે ચાલવે અને ભણવે જોરદાર છોકરી હતી મોટી થાતાં એને યોગ્ય વર મળશે કે નહીં એની માબાપને એક શંકા હતી, બીજા બધાં માખાપને હોય તેવી, પણ જરા વધુ વજૂદ વાળી શંકા. એના એક શિક્ષકે એની શક્તિઓને અનુરૂપ નામ ‘સૂપર નીતા’ આપ્યું હતું. કંલેજના બીજા વર્ષમાં જ હતી અને કોઈએ એક મૂરતિયા તરફ આંગળી ચીધી, અને એ તાબડતોબ આવીને મખ્યો. તાજો જ બિક્ટોબ બનેલો વિકાસ સૌને માફક આવી ગયો, નીતાને પણ! જોખી મહારાજે કુંઝાઓ જોઈ આપી અને બધાં ગ્રહોએ પણ માથાં ધૂણાવી હા પારી દીધી કે થાવા ધો. નીતા ગ્રેજ્યુએટ થયા પછી લગ્ન કરીએ ઓંબું કોઈએ સૂચન આપ્યું પણ એ વાત આગળ વધે એપહેલાં લગ્નાભિલાખી વિકાસે વચન આપ્યું કે લગ્ન પછી

કિશોર રાવળ

પણ અભ્યાસ કરવાની પૂરી છુટી આપશે એટલું જ નહીં પણ પોતાના તરફથી ખાસ આગ્રહ રખાશે એટલે ધામધૂમથી લગન લેવાશાં. અને નીતા સાસરે ઊપરી ગઈ.

અત્યારની ભાષામાં તો આ અરેન્જડ, માબાપે ઘેલ, મેરેજ કહેવાય, પણ જોખીનું નસીબ તગતગતું હશે કે કેમ, પણ પરછીને સાસરે ગઈ તો સંસારીના સુખમાં પિયર સંદર્ભ ભૂલાઈ જ ગયું! નીતા તરફથી પિન-ડ્રોપ સાઈલન્સ! એક કાગળ નહીં, એક સંદેશો નહીં, એક ચબરકી નહીં. બાપાને પેટમાં અકળામણ થવા લાગી કે દીકરી સુખી હશે કે નહીં એટલે લગ્ન પછી બે મહિને એક ટિવસ નફકી કર્યું કે કંઈ કીધા વગર ત્યાં જઈને ઊભો રહ્યું એટલે સાચી વાતની ખબર પડે અને જાતે જ જઉ એટલે કોઈ ફંકેરો ન થાય. બારણું ખૂલતાં દીકરીના મોં પરની પ્રસંનતા નિધાળી હાશકારો થઈ ગયો.

અમેરિકામાં હોત તો 'હેપિલી મેરિડ વુમન' નો એક મોટો બિલો બનાવડાવી છાતીએ ચાંદની જેમ લટકાડત! આ દેશમાં તેને અમેરિકાની છાંટ આવી હોત તો મંગળસૂત્રમાં 'સુપરિશીતા' લખેલું એક લોકટ ટિગાડી ગળે ગૂલાવત. પણ તેને બદલે નીતાએ બે દેશી ઈવાજ શોધી કાઢ્યા. એક તો કપાળે ઢબુ જેવડો મોટો ચાંદલો કરવાનું શરૂ કર્યું અને પોતાનું નામ 'સુપર નીતા' માંથી સુપરિશીતા કરી નાયું.

એ અને તેનો વર વિકાસ એકબીજામાં એવાં રત થઈ ગયાં, એવો તો તેમનો મનમેળ થઈ ગયો કે નીતા આનંદમાં છબદ્ધિબિયાં નહીં ધૂલાકા મારવા લાગી. આટલાં કુંવારા વર્ષો કેમ જવા દીધાં એ એને જ સમજ નહોતી પડતી! વિકાસ ઓફિસે જાય ત્યાં મનમાં એક ઉચાટ શરૂ થાય. ત્યારે તેને માંડ માંડ, વર માટે આ કર્યું કે તે કર્યું એની પ્રવૃત્તિમાં રત થઈ, દાબી દે. સાંજે જેવો વર ધરે પાછો આવે એટલે શ્રાવજા-ભાદરના વાદળની જેમ વરસી પડે. તમે ત્યાં હાજર હો તો તમારું મન બે દિશામાં બેંચાય. એક ભાગ કહે કે ભાઈ, નવાં પરશોલાં છે એટલે જરા એકલાં મૂકીએ અને બીજી બાજુ મન કહે કે એકબીજામાં આટલાં ઓતપ્રોત થયેલાં માનવીને જોવાનો પણ કેવો આફ્લાદક લહાવો છે? આ ફ્યાં બીજે જોવા મળશે? ઊભો રહે અને આંખો ઠાર. કદાચ કરીંક નાંનું શીખવા મળશે અને જન્મારો સફળ કરવાનો કીમિયો જરી જરે!

એમનાં લગ્ન પછી ગીસેક ફાગણો ગયાં પછી તમે માનો કે આજે આટલા ગાળે, બે બાળકો પછી અને પંદર કિલો વજન વધાર્યા પછી એના એ જુવાનમાં ઓટ આવી હશે તેમ માનો તો ખાંડ ખાશો, ખાંડ. એજ થનગનાટ, એજ તલસાટ અને પારદર્શક આંતરપટની પાછળ જાણે સંતાઈને જીવતાં હોય તેવું બિનદાસ્ત, બોલિમિયન વર્તન જોવા મળે. સમાચ્ય રીતે દીકરીને પરણાવે એટલે દીકરીના માબાપ માને કે આપણે દીકરી ગૂમાવી નથી- દીકરો મળ્યો છે. આમાં એવું કશું જ નહીં. દીકરો અને જમાઈ મળે ત્યારે મળે. નીતા બને ત્યાં સુધી પિયરિયે જવાનું ટાળે અને જવું જ પડે તો વરવહુ સાથે જ જાય એની પેરવી ખાસ કરે.

નીતા મંત્રમુગ્ધ થઈ નીતા સાવિત્રી-સત્યવાનની વાતો વાંચતી, ઈતિહાસમાં રણ ચેલા વરના દેહાંતના સમાચાર મળતાં અનિદાહ લઈ અને સતી થતી સ્ત્રીઓની વાતો ગદ્ગાદ થઈ વાંચે. એ બધાંની સાથે એક અજબ તન્મયતા અનુભવે. પોતાના વર વિના પોતે એકલી હોય એવું કલ્પી જ ન શકતી.

સમવયલક્ષાઓના ગ્રૂપમાં તક મળે ત્યારે પોતાના સિદ્ધાંતો બહુ જ સ્પષ્ટ પણ રજૂ કરતી, "વર ન હોય તો પછી જીવનનો અર્થ જ નથી રહેતો. પુરુષ અને પ્રકૃતિ, આભ અને ધરતી, દાળ અને ભાત, જીરો અને વન, એ બધાંની જોડીઓ અવિભાજ્ય છે, અર્થાતીન છે છોકરાં, સામાજિક પ્રવૃત્તિઓ, ધંધો કે નોકરી એ બધાં! દાળભાતમાં ધી નાખવાં જેવાં છે, પણ જીવનના મૂલ્યોમાં વધારો કરનારાં તો નહીં જ. 'તુમ બીજી જીવન' એ તમે અનુભવી ન શકો તો લગ્ન, દાંપત્ય એ બધાંનો સાચો અર્થ તમે સમજ્યાં જ નથી.' કોઈનામાં હિંમત નહીં કે નીતા સામે શિંગડા ભરાવી કહી શકે એ બધાં લગ્ન જીવનો 'રસ ગળે અને કટક પડે' એવાં નથી હોતાં. અને એવું એવું કહીને પોતાનાં લગ્નની વાતો ખુલ્લી ન પડી જાય એની બીક પણ હોય. લગ્નજીવન વિષે વાતો કરતી નીતાને જોતાં લોકો વિસ્ફારિત આંખે જોઈ અને સૂપડકના થઈ સાંભળી રહેતાં.

વિકાસનો આર્થિક વિકાસ સરસ હતો. એણે જુહુ બાજુ બે માણના એક બંગલામાં નીચેનો ફ્લેટ રાખેલો. ઉપર ધરધણી સુરેનભાઈ રહે અને નીચે પોતે. આટલાં વીસ વર્ષના પરોશ પછી બને ધરધણી અને ભાડુભાત કરતાં મિત્રો બની ગયા હતા. મિત્રાચારી ખૂબ જ ગાઢ. સવારના અગાશીએ જઈને દાતાણ કરવાથી માંડીને સાંજના જિન-રમી રમતાં રમતાં રાતના અગિયાર વાગે ચા પીને છૂટા પડવાનો કાયદો. ધર નીતા-વિકાસનું હોય કે સુરેન-સુખમાનું!

મુંબઈનો વરસાદ એટલે મુંબઈનો વરસાદ! ઊભરાતી ગટરો, કોહાતો કચરો, લીંપાયેલો ઉકરડો એ બધાં બેગાં થઈ અનેક રોગચાળા ફેલાવે. ચારે બાજુ મરડો, મેલેરિયા, ફાઇલેરિયા ફાટી નીકળે. એવા એક ચોમાસે વિકાસ વરસાદમાં ભીજાઈ માંદો પદ્ધ્યો, પહેલાં થથો મેલેરિયા. તાવ ચેડ અને ગોદાંમાં 'હુહુહુહુહુ' કરતો વિકાસ ભરાય.. બાજુમાં જ એમના એક ડાંક્ટર દીસ્તા રહે એની સલાહ મુજબ દવાઓ તો શરૂ કરી. નીતા આઠે પહોર તહેનાતમાં. જીણે તેજીદ્રિઝન પર ન હોય તેમ અથવાક! એક રાતના તાવ ચુંચ્યો અને આખી રાત નીતા પોતાં મૂકીતી બેઠી. સવારના છબેક વાગતાં હાથ અડાડતાં વિકાસનો તાવ ઊતરી ગયો લાગ્યો. આંખો બંધ થઈ ગઈ. પહેલાં તો નીતાએ માન્યું કે રાહત થઈ લાગે છે પણ નાંડી તપાસી તો શંકા આવી. બીજા રૂમમાં સૂતેલા તેના દીકરાને ઊઠાયો અને કહું કે, "રાજુલ, જરા ઊઠ અને તોકટરકકાને બોલાવી આવ તો. તારા પખાને સાંનું નથી લાગતું." પેલો આંખો ચોળતો ઊઠ્યો, જરા મોંએ પાણી છાંટી, વાળ સરખા કરી, ચંપલ ચડાવી ઉપદ્ધ્યો.

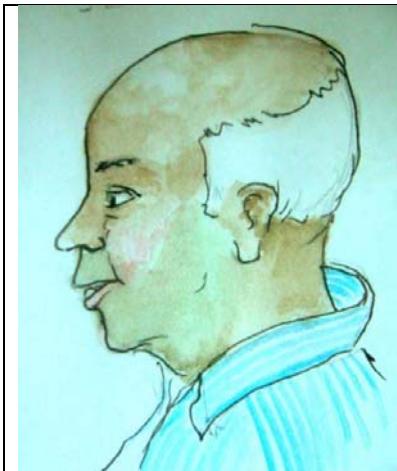
કિશોર રાવળ

નીતાને ધર્મિયાળ તરફ જોયું. આકાશમાં વાદળાં નહોતાં. આવી સવારે, અત્યારે સુરેનભાઈ અગાશીએ દાતણ કરતા હશે એમ ધાર્યું! એ બે દાદરા ચડી અગાશીએ ગઈ, હંડી ગઈ. સુરેનભાઈએ તેના તરફ જોયું અને એ કંઈ બોલે તે પહેલાં નીતાએ કહ્યું, "જરા જલદી નીચે આવોને. તમારા દોસ્તને બરોબર લાગતું નથી. હું ધીરે ધીરે પાઇળ આવું છું." અવાજમાં આર્ડ્રતા જોઈ સુરેનભાઈએ દાતણ ફગાવી દીધું અને ઝડપથી એક કોગળે પતાવી દાદરે ઉત્તરી ગયા.

સુરેનભાઈ નીચે જઈને બેઠા. બહુ ગતાગમ નહોતી પડતી એટલે બીજું શું કરે! ત્યાં રાજુલ આવી ગયો અને કહ્યું, "ડાફ્ટરકાકા આવે છે. એક બે મિનિટમાં આવવા જોઈએ" અને બન્ને વાટ જોતાં વિકાસની બાજુમાં બેઠા. રાજુલે પૂછ્યું "મમ્મી ક્યાં છે?" એટલે સુરેનભાઈએ કહ્યું, "અગાશીએથી મને બોલાવવા આવ્યા હતા. હંડી ગયા હતા એટલે એ ધીમે ધીમે ઉત્તરતાં હશે. જા, જઈને જોઈ આવ કે એ બરોબર તો છે ને."

રાજુલ અગાશીએ જઈને બેબાકળી પાઇળો આવ્યો. "મમ્મી તો ક્યાં ય નથી!" અને ત્યાં જ ડાફ્ટરકાકાએ ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો. રાજુલ પર નજર પડી. "રાજુલ, આઈ અંમ સોરી, નીતાબેન ઈજ નો મોર! પણ મને તો હતું કે તારી કાકીએ કહ્યું કે તું મને વિકાસભાઈ માટે બોલાવવા આવ્યો હતો." અને તેની નજર વિકાસ પર પડી.

રાજુલ અને સુરેનભાઈ બાધાની જેમ જોઈ રહ્યાં. ડેફ્ટરે વિકાસને તપાસતાં આગળ ચલાવ્યું, "હું અહીં આવતો હતો અને મેં નીતાબેનને કંપાઉન્ડમાં જમીન પર પડેલા જોયા. ત્યાં ઊભેલા એક માણસે કહ્યું કે એષે આ બેનને કણોટો મારીને અગાશીની પાળી પરથી ધૂબકો મારતાં જોયાં હતાં..."

મેરે સપનો કિ રાની, કબ આયેગી તૂટિ....

માય ડિયર જ્યુ

(‘માય ડિયર જ્યુ’ જેવા અસ્પાધારણ ઉપનામથી જ પોતાને ઓળખાવતા જ્યેતિ ગોહેલની ઓળખ ભાવનગરની ગદ્યસભા થકી થયેલી. માય ડિયર જ્યુ ગદ્યસભાના પાદ્યા વગરના પ્રમુખ. દર ગુરુવારે શામણદાસ કોહેજની લાઈભરીની આગળના ભાગમાં આવેલા ખંડમાં દ વાગે આ સભા થાય, થાય અને થાય! સૌ કલાક માટે બેગા મળે, એક બીજાની કૃતિઓ વાંચી સંભળાવે, એક બીજાને ખારથી બિરદાવે અને જરૂર હોય ત્યાં ‘આને બાજુએ મૂકી દો. વિચાર માંગે છે’ એમ સલાહ પડા આપાય. સિસ્કારા બોલાવતાં ચા કોંફી પીને છૂટા પડે. માય ડિયર જ્યુના ‘સંજીવની’ વાર્તાસંગ્રહમાંથી એક વાર્તા અહીં મુકું છું.)

ઉત્તરક્રિયા સંપન્ન થઈ. હાઈ એટેકના ખબર મળતાં દોડી આવેલાં કળીન અને એના મિસિસ પંદર પંદર દિવસથી બધો કારબાર સંભાળતા હતાં, તેઓ પણ અત્યારે ગયાં. જિજા રસોડામાં ગઈ. વિપુલ સ્કૂટરને ડિક મારીને બહાર ગયો. કેસી - કંચનલાલ ચંપકલાલ દેસાઈ- ફાટક પકડીને થોડી વાર ઊભા રહ્યા; પછી ભારે પગલે અંદર આવ્યા. પોતાના બેડરૂમમાં આવીને, કંઈક યાદ આવ્યું હોય તેમ એક બાજુની બારી ખોલી. લલિતા એની પૌત્રીને રમાડતી એના જ કંપાઉન્ડમાં જ હતી. કેસી શાંતપણે એ દૃશ્ય જોઈ રહ્યા. લલિતાનું ધ્યાન આ તરફ ન હતું. કેસીને વિચાર જબક્યો કે બારી ખૂલવાનો અવાજ થયો તો ય લલિતાએ આ તરફ જોયું કેમ નહિ! રસીલાએ જતાં જતાં એની સાથે કંઈક ચર્ચા કરી હશે? આમ તો, ખુલ્લી વાત કરવાનો રસીલાનો સ્વભાવ જ નહીંતો ને. બધું મનમાં જ સંઘરી રાખતી, એમાં જ બી.પી. અને અંતે હાઈ એટેક...

છેલ્લે છેલ્લે કેસી ધંધી વાર કહેતા: એનું હવે શું છે? પણ રસીલાની મુંગી આંખોમાંથી નારાજગીનું કાળું વાદળ હટતું નહીં.

કેસીએ મો ફેરબ્યું. સામેની દીવાલે ‘સ્વ. અ. સૌ. રસીલા કે દેસાઈ’ લખેલો ફોટોગ્રાફ-હુલસાઈઝ-કલાત્મક ફેરીમમાં - સુખડનો હાર લટકાવેલો - કાચ પર કુંકુનો મોટો ચાંક્લો કરવાથી ખરડાયેલો - તાજેતરમાં જ લટકાવેલો એટલે દીવાલ સાથે મેચ ન થયો હોય એવો લાગતો હતો. ઉત્તરક્રિયા પછી એના કળીને જ આ રૂમમાં લગાવ્યો. ‘ભાબી તને બહુ ચાહતા- ભાબીએ આખી જિંદગી તાંતું ખૂબ ધ્યાન રાખ્યું છે - એનો ફોટોગ્રાફ ડ્રોઇન્ગ રૂમને બદલે તારા બેડરૂમમાં જ બરાબર. - ભાબી કંઈક તને છોડીને ગયાં નથી.’ એનું એનું બોલતાં કળીને કેસીના બેઢની સામે જ રસીલાનો ફોટો ખોડી દીધો હતો. કેસી શાંત નજરે એ તરફ જોઈ રહ્યા. પછી બારીમાંથી બાજુના કંપાઉન્ડમાં નજર કરી; લલિતા શિયાળાની સવારનો તડકો પીઠ પર જીલતી, એમ જ એની પૌત્રીને રમાડતી બેઠી હતી. કેસી ધીમેથી બેડ પર આડા પડ્યા. રસીલાનો ફોટોગ્રાફ બારીમાંથી બહાર નજર ફેંકતો હોય એમ લાગ્યું. કેસીથી મનોમન બોલી જવાયું, ‘એનું હવે શું છે? તારા એટેકનું કારણ અમે તો ન હતાં ને?’ ‘અમે’ એટલે કેસી પોતે અને

કિશોર રાવળ

લલિતા એવું અર્થધટન જબકતાં કેસીની આંખોમાં વિષાદનું ધોળું વાદળ ચડી આવ્યું. મને, મારા સ્વભાવને ઓળખી શકી નહીં. એમાં જ બી.પી. અને અંતે હાર્ટ એટેક...

આમ તો, સ્વભાવ ન કહેવાય, આદત કહેવાય-ટેવ ટેવ. મુખ્ય વિષય ઈલિશ એટલે ઑદ્દમોસ્ફીઅર જ એવું મહ્યું કે કેસી જરા રંગીલા મિજાજના બની ગયેલા. સંસ્કૃત રાખ્યું હોત તો આમ ન થાત. સંસ્કૃતવાળી છોકરીઓ તો એક ચોટી લઈને આવે, ગુજરાતી સાડી પહેરીને આવે, તાપસકન્યા સારિખી તે સંયમિત વ્યવહાર કરે; જ્યારે આ ઈલિશવાળીઓ-ચ્યોચ્યપ ટીશેર્ટ, ચ્યોચ્યપ જિન્સ, જુલ્ફા અને બોઇડ...કેસીને ગમે, બહુ ગમે. થોડા વહેલા કોલેજ પહોંચી ગયા હોય તો રોડ પર નજરેં બિશ્વાને ગણગણી ઉઠે, ‘મેરે સપનો કિ રાની, કબ આયેગી તૂ?’ અને રાણીને આવતાં વાર લાગે તો આ લાઈન સિસોટીમાં ફેરવાઈ જાય, ‘મેરે સપનો કિ રાની કબ આયેગી તૂંગી’. ઈન્નેજાર તીવ્ર થતો જાય તેમ તેમ છેખ્ખો ઉચ્ચાર તીવ્ર થતો જાય - ‘તૂ’નું ‘તૂંગી’ થાય - ને પછી ‘મજા આવતી એટલું જ તૂંગીઓ’ શાસ ખૂટી જાય તાં સુધી લંબાવે. એમાં ય કેસીને મજા આવતી.

શુપમાં તો શુપમાં કે એકલાં, લોભીમાં કે રેસ્ટોરન્ટમાં કે ટૂરમાં કેસીને વાતો કરવી, જોકુસ કહેવા, મસ્તી કરવી ગમતી એટલું જ. લાસ્ટ સેટીજે જ્વાનું નહીં. કેસીય યંગ હતા. એને ય ફ્લારેક, ફ્લારેક શું, ધાર્થીવાર થતું કે આ લાસ્ટ સેટીજ કેનું હશે! પણ, કોણ જાણો કેમ, આ બાબતે કોઈ છોકરીએ કેસી પ્રતે ઈતરાજી બતાવી હોય એવું બન્યું ન હતું. આપણાને થાય, કેસીને શ્રીકૃષ્ણ જ માનવા જોઈએ. આમ જુઓ તો લીલારમણ, ને આમ અંદર બ્રાહ્મચારી. પણ રસીલા જીવનના અંત સુધી કેસીના આ સ્વભાવને - ટેવને-ટેવ ટેવ સ્ટો- ઓળખી શકી નહીં, ને અંતે જતાં બી.પી. અને છેલ્લે હાર્ટ એટેક...

નહીંતર, કેસી એમ.એ.માં ફસ્ટ ફ્લાસ લાબ્યા ને આ જ કોલેજમાં લેક્યુરર બન્યા, ને છ માસમાં મિસ રસીલા સાયકોલોજીની લેક્યુરર તરીકે અપોઈન થઈ, ને બને પરિચયમાં આવ્યાં ત્યારે ય કેસીનો સ્વભાવ તો આ જ હતો ને! કેસીની ડેબિન પાસેથી પસાર થાવ ને અંદર બીજું કોઈ ન હોય તો કેસીની સિસોટી, ભલે આછી આછી પણ વાગતી તો હોય, ‘મેરે સપનો કિ રાની, કબ...’ તો શું, મિસ રસીલાને પોતાના યૌવનના ઉન્માદમાં આવું કાંઈ દેખાયેલું નહીં? તો શું, મિસ રસીલાને તેઓ વધુ નજીક આવતાં ગયાં ત્યારે ઓવર કાન્ફિડન્સ હતો કે તે કેસીને ‘ઓન્ટી માઈન’ બનાવી શકશે - મેરા પતિ સિઝ મેરા હૈ - ને એવું બધું?

સંસ્કૃતના વાખ્યાતા થયા હોય તો સ્વયંભૂપણે પરિપ્રકૃતવાનો ભાર એમના વિક્રિતવમાં આવી જાત, ને વિદ્યાર્થી સાથે અમુક અંતર રાખીને વર્તતા હોત. પણ ઈન્નિલિશ કલ્યારમાં એવું ન હોય ને? એમાં તો મ૱ચ્યારિની, ને ઈન્નીમસ્તી ને એવું બધું હોય. એટલે લેક્યુરર બન્યા પછી તો કેસી નદીની માછલી તળાવમાં આવી ગઈ હોય એવું ફીલ કરવા માંદ્યા. રંગીન પર્સનાલિટી ને ટોકેટિવ નેચર, એટલે ફી પિરિયડમાં છોકરા-છોકરીઓ કેસીની ડેબિનમાં જ હોય. બધાને બધો વખત ગાઈડન્સની જરૂર ન હોય; આ તો જરૂર...એમાં એકાંદ છોકરી બધાં જાય પછી પણ વાતનો દોર લંબાવતી ઊભી જ રહે તો કેસી તેના ખબે હાથ મૂકીને ય સમજાવે. શું કરે! કેસીને આવું ગમે ય. પેલી છોકરીને ગમતું હશે કે કેમ, કેમ ખબર પડે! ગમે તેમ પણ પાંચ પિરિયડ પછી કોલેજ પૂરી થાય તો ય કેસીની ડેબિન ખુલ્લી હોય, અને ખાલી ન હોય.

સાઈકોલોજીની લેબ મોડે સુધી થાલે. મિસ રસીલાને લેબ એટેન્ડ કરવાની હોય. કેસી સાથે પરિચય વધવા માર્ગિલો. મિસ રસીલા કેસીની પર્સનાલિટી અને ટોકેટિવ નેચરથી બેચાયે જાતી’તી. ફ્લારેક ફ્લારેક તો બેચ લોભીમાં ચાલતાં ઊભાં રહી જાય ને વાતો કરે. શી વાતો હતી એ કેમની યાદ રહે? વાતો એટલે વાતો, બીજું શું? લેબવર્ક પૂરું કરીને મિસ રસીલા નીકળે, કેસીની ડેબિન વચ્ચમાં જ આવે, રસીલા સ્ટીમ એન્જિન જેમ અટકી જાય. બેદેલી છોકરીઓ ય આમ તો સમજુ હોય; મેડમ ડેબિનમાં આવે કે ‘સર, એમ જઈએ.’ કહેતી ઊભી થઈ જાય. એ વખતે મિસ રસીલા કેસીની આ ટેવ બાબતે સભાન નહોતી? કે, આ ટેવ છે તો કેસી મોડે સુધી ડેબિનમાં બેસી રહે છે એવી અભાન ગણતરી હતી? વિચારીને ડગલું ભરવું અને ડગલું ભરીને વિચારવું એમાં આમ જુઓ તો ધણો ફર છે. કેસીને તો આવા નીતિનિયમો સાથે કાંઈ લેવાદેવા ન હતી; રસીલાની સાયકોલોજીને હતી, પણ આવા પિરિયડમાં એ ય વિચારશૂન્ય થઈ જતી હશે ને? અલબાત, રોજ રોજ મળવા આવે જ આવે. ફ્લારેક ફ્લારેક મોડે સુધી વાતો કરે. આ અવસ્થામાં પ્રેમીઓ (!) શી વાતો કરતાં હશે એનાં પુરાણો કેમ નહીં લખાયાં હોય! એક વાર મિસ રસીલા કેસીના સ્કૂટર પાછળ બેસી ગઈ તે પહેલાં તો ઘણી વાર બંને સ્કૂટર પાસે આવીને વાતો કરતાં ઊભાં રહેતાં. એમ જ થાય ને! નીચે પાન કી દુકાન હોય ને ઉપર ગોરી કા મકાન હોય એવું પાંસરું તો વાતાંઓમાં જ પડે ને! વાતાંવિક જીવનમાં તો ઘણી આંટીધૂંટીઓ આવે. પણ જે ટાણે મિસ રસીલા કેસીના સ્કૂટર પાછળ બેસી ગઈ તે ક્ષણે બધી આંટીધૂંટી ઉક્લી ગઈ, વાત પાફુકી થઈ ગઈ. પછી કોઈ કાજ કી ફ્લાર મજાલ! સામાજિકતા, કોંદુંબિકતા, નોકરી, દરક્ષી, આવક, સેહસમજાસંસ્કાર સૌ ધૂંટણીયે પડી ગયાં. કેસી-રસીલા પરડી ગયાં. કેસીનાં સપનાં અને સપનાની રાણીઓ રસીલા રૂપી સાગરમાં દૂબી ગયાં!

અને, ડૂબકી વિષે તો તેમે જાણો છો ને? કે એમાં ગુંગળામણ થાય, પણ ડૂબકી લગાવવાની ઈચ્છાને કોણ રોકી શક્યું છે? અને, બહાર નીકળો ત્યારે કેવો આનંદ થાય! કેસી રસીલા વિશે પણ આમ જ થયું: લહરાતા સંસારસાગર - ચોવીસ કલાકના સાથેનાં સાથે - પતંગિયા જેમ ઊડતાં ઊડતાં પ્રેમ કરે - વિપુલનો જન્મ - સોસાયટીમાં ફાઈન ટેનામેન્ટ - સંસારસાગરમાં ભરતી જ ભરતી, ને ચાંદની રાત - વિપુલની બ્લિલિયન્ટ કરિયર - વરસો જાય, યૌવન તો એવું ને એવું લીલાંછમ વૃક્ષ જેણું, સાગરકઠે ચાંદની રાતે ભરતીવેળા જૂમતી નાળિયેરી જેણું. એમાં કોલેજની નોકરીનો ય ધણો ફણો. બહુ પરિશ્રમ નહીં, આદત - ટેવ ટેવ. જો કે મેરેજ પછી એમાં ધીમે ધીમે ફેરફાર થયેલો. એમાં એક જ કોલેજમાં સાથે નોકરીએ ધણો ભાગ ભજવેલો. રસીલામેડમનું લેબવર્ક થોહું લાંબું થાલે, વચ્ચગણામાં કેસી ફી હોય ત્યારે મળવા આવવાવાળીઓ ગપ્પા મારી જાય; પણ લિમિટેડ.

કિશોર રાવળ

જેવાં લેંબ બહાર પગ મૂકે કે કેસીની કેબિનમાંથી માખીઓ ઉડે તેમ સૌ વિખરાઈ જાય. ફ્લારેક કોઈ ચિપકું બેસી રહે તો કેબિનમાં પગ મૂકતાં રસીલાની આંખોનો રંગ ફરી જાય. કાંઈ બોલે નહીં. એક વાર રસીલાની રંગબદલી આંખો સાથે કેસીની આંખો ટકરાઈ. ને રસીલાની આંખો બોલી ઉઠી: ‘આ પુરુષજાત તો...’

પણ વરસો પર વરસો વીતાં ગયાં, ને એવા જ અવસરે કેસીથી મનોમન બોલી જવાયું: ‘એનું હવે શું છે?’

રસીલાને આ બાબતે બીજી સ્ત્રીઓની જેમ ઉકળી ઉઠવાની ટેવ પડી જ નહીં. બધું જ મનમાં સંધરી રાખે. સાયકોલોજની પ્રોફેસર ને! મનમાં મનમાં સરવાળા બાદબાકી ચાલ્યા કરે. ઉમરલાયક થતાં ય કેસીના સ્વભાવમાં ફર પડ્યો નહીં. સ્વભાવ નહીં, આદત - ટેવ ટેવ. કાંઈ ગુણાકાર ભાગાકાર નહીં, પણ ટેવ.

તે રોજી ફર્નાન્ડોની અંન્ટ્રી થઈ ત્યાં સુધી કેસી તો એવા ને એવા જ હતા. વાંક ગણો તો વાંક ને કલ્યાર, રોજી ફર્નાન્ડો ઈન્ગલીશની લેઝિયર તરીકે એન્ટર થઈ, ને કેસી એને ભાની ગયા. મીન્સ, કેસીનો નેચર એને ગમી ગયો, ટોકટિવ પર્સનાલિટી. રોજી તો એથી ય અંડ્રોવાન્સ નીકળી. ટોક કરવાની, કોઈ પણ વિષય પર સતત - લગતાર ટોક કરવાની - પણ સામેની વ્યક્તિ પર હાથી થઈને. બોલતાં બોલતાં રોજી કેસી ઉપર પૂરી ગૂડી જાય. એવો મુદ્દો હોય તો કેસીનો ખબો પકીને હચમચાવે. એવો મુદ્દો હોય તો કેસીની પીઠ પર ઘણો મારે. એવો મુદ્દો હોય તો જોરથી તાલી મારે. શું કરે? મુદ્દા જ એવા હોય પછી શું? સીજાર ને ફ્લીઓપેટ્રાની, એન્ટન્નીની કે અંથેલોની, ને ડેસ્ટીમોનાની વાતો જ એવી કે એવું થઈ જાય!

રસીલામેડમ લેંબમાં હોય ત્યારે એવું થાય એનો વાંધો નહીં. અરે, રસીલામેડમ લેંબ પતાવીને આવી ઊભે ત્યારે ય એવું થાય તો વાંધો નહીં. હદમાં હદ તો રસીલામેડમની આંખોમાં ‘આ પુરુષજાત તો...’ એવું ચકળવકળ થવા માંડે. જો કે કેસી તુર્ત ઊભા થઈ જાય, પેલ્લી યંગ લેડીને ‘હુમોરો’નું આશ્વાસન આપીને રસીલા સાથે ટ્ય ટ્ય દાદર ઊતરવા માંડે.

પણ તે દિવસે રસીલામેડમ લેંબમાંથી નીકળીને કેસીની કેબિન પાસે પહોંચ્યાં ત્યારે કેસીની પ્રિય સિસોટી સભ્યાની: ‘મેરે સપનો કિ રાની, કબ આયેગી તૂંનિલિની’ જોયું તો કેબિનમાં કોઈ નહીં, કેસી એકલા. રસીલા આવીને ઊભી કે કેસીએ ઊયું જોયું. કેસીના હાથમાં કોઈ ઔથરના કમ્પલીટ વર્કનું મોટું વૉલ્યુમ હતું, કેસીએ રસીલાને કહ્યું, ‘તું નીકળ. મારે જરા વાર થશે.’ રસીલાની આંખો ચકળવકળ થઈ ઉઠી. તો ય રસીલા ઊભી રહી. કેસી બોલ્યા, ‘મિસ રોજી સાથે થોડી ચર્ચી કરવી છે.’ રસીલાની ચકળવકળ આંખો એક ઝાટકે સ્થિર થઈ ગઈ. કેસી સામે ખોડાઈ ગઈ. તો કે હલાયા વગર રસીલા ચાલતી થઈ. પ્રોફેસર્સ કોમનરૂમ પાસેથી પસાર થતાં રસીલાની નજરે નોંધ્યું કે રોજી એકલી બેઠી છે. રસીલાને થયું કે રોજી એને પગથિયાં ઊતરતી જોઈ રહી છે.

આઈ આપણે ત્રણ વિગતો નોંધવી પડશે: એક, ધણા સમયથી રસીલા કેસીથી અલગ, સ્કૂટી પર આવતાં જતાં થયા હતાં. બે, વિપુલના લગ્ન થઈ ગયા હતા. ત્રણ, થોડા સમયથી બાજુના ટેનામેન્ટમાં લલિતા ભાડે રહેવા આવી હતી.

કલાકેક પછી કેસીનું સ્કૂટર એના ફાટક પાસે આવી ઊભું ત્યારે આ લલિતા ફાટક પકડીને ઊભી હતી. કેસીને જોતાં જ એ આખી ઊચી થઈને બોલી ઉઠી.: ‘રસીલાબેન આવતાં બેભાન થઈને પરી ગયાં. વિપુલ-જિલ્લા એમને આવરદા હોસ્પિટલ લઈ ગયા છે. તમને કોલેજ ફોન ન કર્યો? હું તમને આ...’ લલિતા આગળ શું બોલે તે સાંભળવા કેસી થોલે ખરા? એમ જ સ્કૂટર વાયું, મારતે સ્કૂટરે હોસ્પિટલ પહોંચા.

જિલ્લા બોલી, ‘આવ્યાં. મુંગાં મુંગાં બે મિનિટ બેઠાં. ને ફળી પડ્યાં.’

વિપુલ બોલ્યો, ‘સાચું કર્યું કે લલિતામાસી દોડી આવ્યાં ને મને ફોન કર્યો; નહીંતર જિલ્લાને તો રડારોળમાં કાંઈ સૂઝત નહીં. ..હાઈપર ટેન્શન છે. ડેફ્લાયર કર્યું હમણાં ટીક થઈ જશે..’

કેસી કાંઈ બોલ્યા નહીં. રસીલાને કપાલે હાથ રાખીને ઊભા રહ્યા.

થોડી વાર પછી વિપુલ બોલ્યો, ‘હવે સર્વિસ કરવાની શી જરૂર છે? ખોડી દોડાદોડી...ખોહું ટેન્શન...બે ય નિવૃત્ત થઈ જાવ ને...’

કેસી કાંઈ બોલ્યા નહીં. રસીલા બેભાન રહી ત્યાં સુધી કોઈ ઊડા વિચારમાં ગરકાવ રહ્યા.

રસીલાએ આંખો બોલી ત્યારે કેસીનો ચહેરો દયામણો હતો. રસીલાના ચહેરા પર આંદું સ્મીટ ફરડી ગયું. કેસી વધુ ગંભીર બની ગયા. વેર આવ્યા પછી વિપુલનો એ આગ્રહ ચાલુ રહ્યો કે હવે નિવૃત્ત થઈ જાવ. જો કે, સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિ લે તો કેસીને કુલ પેન્શન મળે એટલે એમની સર્વિસ

કિશોર રાવળ

થઈ ગઈ રસીલાને જો કે બેઝેક વરસની વાર હતી. એમાં વાતવાતમાં લલિતાનો અભિપ્રાય પડતો કે અગમચેતી રાખીને જીવનું સાણું.; નહીંતર એના જેવી દશા થાય. લલિતાના પતિને કંસર હતું એ બહુ મોડે નક્કી થયું. અને ડિક્કેલેર થયું ત્યારે ઘણું મોટું થઈ ગયું હતું. બેઝેક વરસમાં ખૂબ ખરચ થયો. છેલ્લે છેલ્લે તો મકાન વેરી નાંદ્યું, તો ય એના પતિ બચ્યા નહીં. આખે દીકરા-વહુ સાથે અહીં ભાડે રહેવા આવી હતી. અહીં આવ્યા ત્યારે જાગ થઈ કે કેસી - લલિતાનો તો કંચન, કંચુ, કંચનિયો - બાજુમાં જ રહે છે! બાલા સુતારની પોળમાં બંને - કેસી-લલિતા સાથે મોટાં થયેલાં. મોટાં થયેલાં એટલે? રીતસર સાથે રમતાં, સાથે જમતાં, સાથે જતાં નિશાળે. રીતસર બચપન કી મહોબ્બત. કેસીને જોતાં જ લલિતાનું વૈધવ્યનું, દારિદ્ર્યનું દુઃખ અરથું હળવું થઈ ગયું હતું. જો કે હવે તો સહુસહુની ભાગદોડ, એટલે નિરાતે બેસીને વાત કરવાનો પ્રસંગ પડતો નહીં.

રસીલા બે ગ્રાન્ડ હિવસમાં ઓડે થઈ ગયાં. પણ ડૉક્ટરે સલાહ આપી કે, જો કે સહેજે સિસિયસ નથી, તો ય દસ-પંદર હિવસ આરામ કરો તો સાણું. નો પ્રોબ્લેમ. રસીલા કોલેજ જતાં નહીં. કેસી જવા માંડ્યા. રસીલાને કોઈ ટેન્શન થાય તેવી વાત નહીં કરવાની ડૉક્ટરની સલાહ હતી. એટલે કેસી કાંઈ બોલતા નહીં. જે વાત કરે તે ખોટું ખોટું હસતાં હસતાં કરે. કોલેજમાં કાંઈ રમૂજુ કિર્સો બન્નો હોય તો એની વાત કરે. રસીલાને બધો માહોલ પરિચિત, એટલે એને વધુ મજા પડે. રસીલાને કેસીના ટાઈમટેબલની ખબર હોય જ. કેસી પોતાનો છેલ્લો પિરિયડ પૂરો થાય કે દસમી મિનિટે થેર આવી પહોંચે, જેથી પોતાની અઙ્ગીશુદ્ધ વફાદારી સાબિત થાય.

પણ આ રોગીનું શું કરવું એ કેસીને મન પ્રોબ્લેમ થઈ પડ્યો. એટલું જ નહીં, કેસીનું ટેન્શન તે બાય તે વધવા માંડ્યાં. પંદર હિવસ પૂરા થતાં રસીલા હાજર થવાની. આ રોગીના બિહેવિયરમાં તો કોઈ ફેર પડતો નથી! કેસીના મનમાં એક વાત હાન્ડેર પર્સેન્ટ પાકી થઈ હતી કે રસીલાના બી.પી. માટે તેઓ જવાબદાર છે. તેઓ એટલે કેસી પોતે અને રોગી ફર્નાન્ડો. વરી બેડ. એમ થયું જ ન જોઈએ. રસીલા તો પાંચસાત હિવસમાં કહેવા માંડી કે ‘હવે હું બારાબર છું.’ ‘ધરમાં બેઠાં બેઠાં મારો હિવસ જતો નથી.’ ... ‘હવે કોલેજ જવા માંડું.’ અને કેસીનું ટેન્શન વધતું જાય. એ કોઈપણ હિસાબે રસીલા- રોગીને ફેઇસોફેઇસ થવા દેવા માંગતા નહોતા. એટલે કહેતા, ‘ડૉક્ટરે કહું છે એ પ્રમાણે પંદરવીસ હિવસ તો આરામ કરવો જ જોઈએ.’ રસીલા કહેતી, ‘પણ આમ તે આમ ઘરમાં બેસી રહેવાથી મારામાં કાયખી બીમારી પેતી જરો એવું મને લાગે છે.’ અને કેસી વધુ ટેન્સ થઈ જતા.

આ ટેન્શનમાં એક વાર ડૉક્ટર રસીલાનું બી.પી તપાસવા આવ્યા, ને કેસી જરા અનાઈજી હતા તે એમજોય ... ને કેસીનું બી.પી પણ હાઈ દેખાયું! માય ગોડ! કેસી ચિંતામાં પડી ગયા. તે રસીલા, વિપુલ, જિંઝા અને લલિતા પણ ચિંતામાં પડી ગયાં. ડૉક્ટરે કેસીને પણ થોડા હિવસ આરામની સલાહ આપી. કેસી પણ રજા ઉપર ઉત્તરી ગયા. કેસીને આવું કંઈક થાય એવી ઈંચા હતી જ.

રજા ઉપર ઉત્તરવાનો પ્રસંગ ઊભો થતાં કેસી એકદમ હળવા થઈ ગયા. હાશકારો અનુભવ્યો. રસીલા તો બિલકુલ તંદુરસ્ત હતાં જ. આ હિવસોમાં ઘરમાં ચોવીસે કલાક હળવાશનું વાતાવરણ રહ્યું. ચોખા આકાશ જેવું. એમાં લલિતા બાપોર-સાંજ હવાની લહેર જેવી આવે. લલિતા બચપણની વાતો કરે, કંચનલાલના તોફાનભસ્તીની ને એવી બધી લલિતાની વાતોમાં એના પતિના કંસરની વાત આવે જ આવે. ઓચિંતા આ વિપદા આવી પડી. બધું શીર્ષકિશીર્ષક રહી નાખું, ‘કંસરનું એવું છે કે વરસોથી એ તેવેલાપ થતું હોય, પણ આપણાને ખબર ના પડે. અને ખબર પડે ત્યારે બાજુ હાથમાં ના રહે.’ આ એનું ધૂવવાદ્ય રહેતું. લલિતાના દુઃખદર્દને કેસીરસીલા આશચ્ચ કર્યા કરે. એમાં કેસીની વાતોથી લલિતાને વધુ આશાસન રહેતું હોય એમ રસીલાને લાગે. આમે ય કેસી સ્વભાવે વાતોડિયા અને રસીલા મુંગામંતર. વાત કહેનાં વાત સાંભળનાર તરફ વધુ ઢળતું હોય છે. લલિતાના ચહેરાનું નૂર પાણું ફરી રહ્યું.

આઈદસ હિવસે તો રસીલાને કીઝીઓ ચડવા માંડી. કોલેજ નહીં, તો અડોશપડોશમાં આંટા લગાવવા માંડ્યાં. ઘરમાં કાંઈ ચીજવસ્તુ લાવવાની હોય તો સ્કૂટી લઈને ઉપડે. જાણે કાંઈ થયું જ નથી. અને પંદરમે હિવસે તો કોલેજ ઉપડ્યાં. કેસીને કંપારી થઈ આવી. ‘હું હજુ થોડા હિવસ રજા પડી છે. આમે ય હજુ મન થતું નથી.’

અત્યારે તો રસીલાએ ‘ભલે’ એમ કહું પણ એક અઠવાડિયું પૂરું થયું, ને કેસીએ બીજા અઠવાડિયાની રજા મૂડી, ત્યારે રસીલાને જાંખો પ્રશ્ન થયો, ‘કેમ?’ , ક્રિતિજ પર વાદળું ડોકાય એમ. તો ય રસીલાને થયું, ‘ભલે’. પણ પછી ય રજા પૂરી થવા આવે ને કેસી કંપી ઉઠે. રોગી ફર્નાન્ડોના વિચારે પ્રૂજુ જાય. રજા લંબાવે. હવે રસીલા મુંગાય, ‘આમને ઘરમાં ને ઘરમાં ટાઈમ કેમ પાસ થતો હશે!’ કોલેજ બપોરની, એટલે બપોરે સૂવાની આદત નથી. વાંચેલાએ, આરામ કરે, પણ કેટલું! ફૂયારેક બપોરના બહાર બેઠા હોય ને લલિતા એના કમ્પાઉન્ડમાં પૌનીને રમાડતી બહાર આવે તો વાતે વળગતા હશે એમ રસીલા વિચારે. પણ એ ય કેટલું?

હિવસ પર હિવસ વીતે, ને રસીલાને મુંજારો થય, ‘આમ કોલેજ કેમ નથી આવતા?’

હિવસો પૂરા થાય, ને કેસીને મુંજારો થાય, ‘કોલેજ કેમ જાણું? રસીલાને થાય, ‘આ કોલેજ કેમ નથી આવતા?’

કેસીને થાય, “કોલેજ કેમ જાણું?” આકાશમાં વાદળાં ઉમટી આવે તેમ.

કિશોર રાવળ

તે દિવસે બપોરે લખિતાનું રડવું સાંભળી કેસી એને ત્યાં ઢોડ્યા. લખિતાનો ટીકરો-વહુ આણી-પાતળી નોકરી કરવા જતાં, તે એ ન હોય. ને પૌત્રી પડી, એને વાગ્યું, રડવા માંઠી, લોહી જોઈ લખિતા રડવા માંઠી. રસીલા કોલેજ ગયાં હતાં. ત્યાં હડતાલ પડી. રસીલા થોડી વારમાં જ સ્કૂટી પર પાછાં આવ્યાં. જિઝા પોર્ચમાં ઉભીને બાજુમાં નજર કરતી હતી. રસીલાથી એમ જ પુછાઈ ગયું, ‘પણ?’

જિઝાથી એમ જ બોલાઈ ગયું, ‘લખિતામાસીને ત્યાં...’

તે, રસીલાની ચકળવકળ થતી આંખો પહોળી થઈ, ખોડાઈ ગઈ; આભ ફાટે, ઝડ પડે, એમ રસીલા...

જિઝા ચીસ પાડી ઉડી...

કેસી લખિતા બહાર ઢોડી આવ્યાં...

કેસી ફાટી આંખોએ જોઈ રહ્યા.

...અત્યારે ય કેસી ઉદાસ આંખોએ સ્વ. અ. સૌ. રસીલા કે દેસાઈના ફિલોગ્રાફને જોઈ રહ્યા. પછી સેજ નમીને લખિતા તરફની બારી ધીમેથી બંધ કરી. પછી બેડ પર લંબાવું. હાથનાં આગળાં સામસામાં ભીડવી પોચું માથું એમાં ગોઠવું. આવી એકાકી પળે એમના હોઠને બેંચાઈને સિસોટી-આકાર કરવાની ટેવ હતી. એ પ્રમાણે થતાં કેસીએ રસીલાના ફિલોગ્રાફ સાંચું જોયું. રસીલાની આંખો જાણે બોલી રહી, ‘એનું હવે શું છે?’

૧૯૫૫ની ગરમી
હરનિશ જાની

જ્યારે સાયકલનું નામ આવે છે ત્યારે દિલમાં રોમાંચ થાય છે. બાળપણની યાદ આવે છે. આજે અમેરિકામાં એક સફળ ડોક્ટર છું. મારી પાસે સ્પોર્ટ્સ કાર છે. અમેરિકાના હાઈવે ઉપર દોડવવાની મજા આવે છે. પરંતુ એ રોમાંચ ક્ર્યાં છે, એ આનંદ ક્ર્યાં છે, જે બર્દિલા ધાંચીની સાયકલમાં હતો! બર્દિલાની સાયકલની દુકાન હતી. અમે ત્યાંથી સાયકલ ભાડે લેતા એક કલાક માટે. કલાક પૂરો થઈ જશે તો બીજા બે આના ચાર્ઝ ચઢશે એટલે દર પાંચ મિનિટે પૂછવા આવતા. “બર્દિલા, કેટલો ટાઈમ બાકી છે?” પછી અમે જ્યારે બર્દિલો કહેતો કે “પાંચ મિનિટ” પછી અમે નફ્કી કરતા કે અમારી ગામને ટાવરે તો જવાશે જ. તેટલો સમય મારી સાયકલ પવનવેગી થઈ જતી. ગામના ટાવરનું ચક્કર મારીને પાછાં ટાવર અને બર્દિલાની દુકાનનું વચ્ચેનું અંતર દિલમાં રોમાંચ જગાવતું. સાયકલ જતી રહેશે એનું દિલમાં દુઃખ, થોડો સમય છે એનો આનંદ અને સમયસર પહોંચી જવાની ચેલેન્જ- એ લાગણી મેં આજ સુધી મારી સ્પોર્ટ્સ કારમાં અનુભવી નથી.

કિશોર રાવળ

બાળપણમાં સમયનો પાઠ ભઈલા ધાંચી પાસેથી શીખવા મળ્યો. પરંતુ ભઈલા કરતાં એની બાયડી પાસેથી ધણું શીખવા મળ્યું. શાસ્ત્રોમાં કહું છે કે આદર્શ પત્ની તેને કહેવાય કે જે પતિ માટે કાર્યમાં મંત્રી હોય, ભોજનમાં માતા હોય, સલાહમાં મિત્ર હોય અને શયનખંડમાં રંભા હોય. ભઈલાની બાયડીમાં આ બધા ગુણોની ગરબદ થઈ હતી. ધંધામાં માતાની જેમ માથું મારતી, શયનખંડમાં મિત્રની જેમ વાતો કરતી. સલાહ આપવા લેવાની તો વાત જ નહોતી અને ભોજનમાં રંભા હતી. જ્યારે જુઓ ત્યારે પાન ચાચ્યા કરે. સાડી પહેરવાની બાધા લીધી હતી. એનું નામ મીઠી હતું. અમને લાગતું કે તે ગામ આખા માટે મીઠી હતી અને ભઈલા માટે કડવી હતી.

આજાદી પછીથી દૂકાયેલો ઔદ્યોગિક કાન્નિના પવનનો એક ઝપાટો અમારે ત્યાં આવ્યો. ભઈલા ધાંચીની સાયકલની દુકાન થઈ. બજારમાં એનું ધર હતું. મોટો ઓટલો હતો. અંદરના ઓરડામાં બાપદાદાના વખતની તેલની ધાડી પણ હતી. રહેવા જમવાનું ઉપરના માળે હતું. ઉપર જવાનો દાદર બહાર ઓટલા ઉપર હતો.

ગામમં બીજી સાયકલની દુકાન સનુભાઈએ કાઢી. અને તે પણ ભઈલા ધાંચીની બરાબર સામેની લાઈનમાં. સનુભાઈ જાતના વાણિયા. તે બહુ રંગીલા માણસ હતા. તે ખાદી પહેરતા હતા. તે જમાનામાં જુવાનો પણ ખાદી પહેરતા. તેમના કપાળે એક ધા હતો. લોકો એમ માનતા કે આજાદીની લડતનો ધા જીલ્યો છે. ખરેખર તો કોઈ છોકરીના બાપે ઊંડો માર્યો હતો. આ દેશસેવામાં સનુભાઈ પરણવાનું ભૂલ્યી ગયા હતા. સનુભાઈએ ધાર્યું હોત તો કોંગ્રેસની ટિકિટ પર દિલ્હી પહોંચી શક્યા હોત. પરંતુ અમને થતું કે સનુભાઈની નજર દિલ્હીની ગાદી કરતાં ભઈલા ધાંચીની બાયડી પર વધુ હતી. નહીં તો આખું ગામ છોડીને ભઈલાના ધરની સામે જ કેમ તંબુ તાણે?

મને વિષ્ણુને અને પનિયાને લાગતું કે ભઈલો બિચારો ભોળો છે અને આ વાતની ખબર નથી.

એક બાજુ અમે સનુભાઈના પ્રેમચરિતની વાતો કરતા હતા, ત્યારે બહુ માનતો કે અમને દુનિયાની ખબર નથી. અમે બધાએ છઢા ધોરણની પરીક્ષા આપી દીધી હતી. જ્યારે બહુ ત્રણ વરસથી સાતમા ધોરણમાં નપાસ થતો હતો. બહુના માબાપ મરી ગયા હતા. બહુ અને તેની સાત વરસની બહેન તેના મોટાકાકાને ત્યાં મોટા થતાં હતાં.

તે દિવસે અમારી ટોળી, સનુભાઈની દુકાનની બાજુમાં આવેલ નમદા ડોશીના ઓટલા પર બેસીને વાતો કરતી હતી. ત્યાં બહુ આવ્યો. અમારી વાતોમાં જોડાઈ ગયો. એટલામાં સામેના ધરમાંથી બહાર દુકાનમાં મીઠી આવી. તેણ ચણિયો અને જ્લાઉઝ પહેર્યા હતાં. બહુ બોલ્યો, "યાર, આ મીઠી તો ગરમી પેદા કરી દે છે."

અમને ત્રણેયને સાયકલની વાતોમાં બહુની કોમેન્ટ ના સમજાઈ. અમે અમારી વાતો ચાલુ રાખી. બહુ કહે, "તમે તમારી વાતો રહેવા દો અને મીઠીને જુઓ." અમે ત્રણેયે મીઠી તરફ જોયું. બહુ સવાલ કર્યો, "તમને ગરમી થાય છે ખરી?" એકલો વિષ્ણુ બોલ્યો, "છા. ગરમી લાગે છે." પનિયો કહે, "ગરમી લાગે જ ને ગાંડા, તું તડકામાં ઊભો છે તે." વિષ્ણુ છાંયડામાં આવી ગયો. ભટ કહે, "મીઠીને જોવાથી ભલભલાને ગરમી થાય." અમે ત્રણેયે પાછું મીઠી તરફ જોયું. પછી બહુ તરફ જોયું. અને અમારી સાયકલની વાતો ચાલુ કરી. ત્યાં બહુ અમને અટકાવીને પૂછ્યું, "તમને બધાને છોકરીઓ ગમે છે ખરી?" મે અને પનિયાએ ડોકાં ધૂશાવીને ના પાડી. વિષ્ણુ કહે મને તારી બહેન મીતા બહુ ગમે છે. બહુ કહે, 'મૂરખ, મારી બહેન મીતા છોકરી ના કહેવાય. મીઠી છોકરી કહેવાય."

બીજે દિવસે સવારે આઈ નવ વાગે અમે નમદાડોશીના ઓટલે મળ્યા. ભઈલા ધાંચીની દુકાન બંધ હતી. સનુભાઈ ઉપર રહેતા હતા ત્યાંની બારી ખુલ્લી હતી. એટલે લાગ્યું કે સનુભાઈ ઊઠી ગયા છે. સામે જોયું તો ભઈલાની ઉપરની બારી ખુલ્લી હતી. ભઈલો નીચે દુકાનમાં બેઠો હતો, તેણે અમને બોલાવીને કહું કે, "કેમ સાયકલો નથી લેવી?" મેં કહું કે, "સનુભાઈની સાયકલો બ્રાન્ડ ન્યૂ છે ને તારે તો ખટારા છે.... અને તારે ત્યાં નાના છોકરાઓ માટે આખી એક સાયકલ છે. જ્યારે સનુભાઈ પાસે પાંચ છે...." વિષ્ણુ કહે, "અમને તો સનુભાઈની લાલભૂરી સાયકલો ગમે છે." ભઈલો ગંભીર થઈ

કિશોર રાવળ

ગયો. ખુરશીમાં બેસી પડ્યો અને બીડી સળગાવી. કોઈ વિચારણામાં ડૂબી ગયો. અમે ભઈલાની દુકાન નીચે ઊભા હતા. અને ઉપરથી મીઠી આવી. મેં જોયું તો સનુભાઈની ઉપરની બારી બંધ થઈ અને સનુભાઈની દુકાન ખૂલી. મીઠીએ સાયકલો પાસેના ખૂશામાં આવેલા નળ પાસે ઊભાં ઊભાં નહાવાનું ચાલુ કર્યું.

સનુભાઈ પોતાની દુકાનમાંથી ખુરશીમાં બેઠા બેઠા ફાટી આંખે તેને જોતા હતા. અમે સાયકલો મૂકી તેનો ટાઈમ પણ સનુભાઈએ ચેક ના કર્યો. મીઠી નહાવાનું પતાવીને સીધી ઉપર જતી રહી. ઉપરની બારી ખૂલી. સનુભાઈએ અમને કાઢી મૂક્યા. અને દુકાન બંધ કરી દીધી. અને ઉપર જતા રહ્યા... .તેમની બારી ખૂલી. ભણે અમને કહ્યું, "જોયું? સનુભાઈને ગરભી ચડી."

આ દરમિયાન બે ચાર ગામડીઓ ત્યાં સાયકલ માટે આવ્યા. તેમને ભઈલાની સાયકલો ભાડે લીધી. અને જતા રહ્યા. બે કલાક પછી મીઠી નીચે આવી. ત્યારે સનુભાઈની બારી બંધ થઈ અને દુકાન ઊઘડી. પછી તો જાણે કે એ કમ થઈ ગયો. મીઠીની બારી ખૂલે. સનુભાઈની દુકાન બંધ થાય અને બારી ખૂલે. અમે ગમે તેટલા ફાંફાં મારીએ તો ય ઉપલી બારીઓ સિવાય કાંઈ દેખાય ના, અને સમજાય ના!

બીજે દિવસે અમે પાછા નમદાડોશીના ઓટલે મળ્યા. સનુભાઈને ત્યાંથી સાયકલો લીધી. ભણું કહે, "ચાલો સાયકલો લઈ લો. તમને ગરભી લાગે તેવી જગ્યાએ લઈ જાઉં". અમે સાયકલો ભાડે લીધી. તે અમને ગામના એક માત્ર થિયેટર પર લઈ આવ્યો. ત્યાં 'મિસ્ટર અન્ડ મિસિસ પ્પ' પિક્ચર ચાલતું હતું. બહાર ચાલુ ખેલના ફોટો ચોટાઇયા હતા. ભણું કહે, "બધા મધુભાલાનો ફોટો જુઓ." અમે ઊચે નજર કરી. "તમને જોવાનું ગમે છે કે નહીં?" અમે જાણે જગ્યાએ વળી ઊચુએ જોયું. "કેમ ગરભી થાય છે ને?" અમે જાણે જગ્યાએ એકમેક સામે જોયું. "મધુભાલા કેવી લાગે છે?" વિષણુ કહે, એક સવાલ પૂછું? આ મધુભાલાનું બ્લાઉઝ અણીવાળું કેમ છે?" ભણું કહે, "ફિલમની એંક્ષ્રેસોએ તો લોંબંડની અણીવાળા બ્લાઉઝ પહેરવા પડે." પણિયો કહે, "મહારાણા પ્રતાપની જેમ." ભણું કહે, "મને નથી લાગતું કે તમને કાંઈ સમજ પડતી હોય. કાલે તમને શરીરમાં ગરભી થાય એવું બતાવીશ." ભણુંની વાત જ અલગ, સ્ત્રી-પુરુષો વિષે ચિત્રવિચિત્ર વાતો કરતો જેમાં અમને રસ નહોતો એમ પણ બને. કદાચ સમજ નહોતી એટલે પણ રસ ન હોય એમ પણ બને. એટલે ભણું પોતાની દરેક વાતમાં મીઠું મરચું ભભરાવતો.

બીજે દિવસે અમે પાછા નમદાડોશીના ઓટલે મળ્યા. સનુભાઈને ત્યાંથી સાયકલો લીધી. અને ભણુંની પાછળ દોડાવી. ભણું અમને નદી પર આવેલા મહાદેવના મંદિર પર લાવ્યો. અમે સાયકલો મંદિરના પીપળા પાસે ટેકવી દીધી. અમે શંકર ભગવાનને પગે લાગવા જતા હતા. ત્યારે ભણું બોલ્યો, "આપણે અહીં પૂજા કરવા નથી આવ્યા." મંદિરની બાજુના ભાગમાં તે અમને લઈ ગયો. અને ત્યાં બે આરસપહાણની આપ્સરાઓની મૂર્તિઓ હતી. "આ મૂર્તિઓ જુઓ અને એને અડકો.." એક મૂર્તિ ઉપર તડકો પડતો હતો. ભણું વિષણુને કહ્યું કે, "ત્યાં ન અડકતો. નહીં તો ગરભી થશે." મને કહે, "આ મૂર્તિના આખા શરીરે હાથ ફેરવ." મેં તેમ કર્યું. ભણું કહે, "કંઈ અસર થઈ?" મેં ના કહી. વિષણુ કહે, "ભણું, તારું મગજ ખસી ગયું છે. તારી વાતો અમને સમજાતી નથી." અમારાથી જાણ વરસ મોટો ભણું બોલ્યો, "તમે હજુ બાળકો છો.

ભણું કહે કે, "આ મૂર્તિ પર હાથ ફેરવીએ અને મીઠી પર હાથ ફેરવ્યા બરોબર છે." મને તો ભણું ગાડો લાગ્યો.

અમે સનુભાઈની દુકાને પાછા આવ્યા. જોયું તો મીઠી નહાતી હતી. સનુભાઈ જોતા હતા. અમે સાયકલો મૂકી દીધી. હજુ તો સવારના અગિયાર થયા હતા. અને સનુભાઈ દુકાન બંધ કરી ઉપર જતા રહ્યા. ભણું અમને કહ્યું, "આનું નામ તે ગરભી." આ દરમિયાન ભઈલાની ચાર-પાંચ સાયકલો ભાડે જતી રહી અને આ કમ ચાલુ રહ્યો.

કશોર રાવળ

તે સાંજે અમે જોયું કે મીઠી તૈયાર થઈને ફ્રીંક બહાર જતી હતી. સનુભાઈની દુકાન બંધ થઈ. અને સનુભાઈ સાયકલ પર મીઠી જે બાજુ ગઈ હતી તે બાજુ ગયા. ભર્ટલો તો બાધાની જેમ બેસી રહ્યો હતો. પનિયો કહે કે, "આપણે ભર્ટલાને મીઠી અને સનુભાઈની રમતની વાત કરવી જોઈએ." ભર્ટ અમને કહ્યું, "તમે છાનામાના મુંગા રહો. આ તમારો વિષય નથી."

બીજે દિવસે ચ્યામટકાર થયો.. પાંચે પાંચ નાની સાયકલો સનુભાઈની દુકાનમાંથી ભર્ટલાની દુકાનમાં આવી ગઈ. ભર્ટલાએ અમને કહ્યું કે, "હવેથી તમારે અહીં આવી જવાનું." ભર્ટ કહે, "સનુભાઈને પૂછતા નહીં. એમને ગરમી ચડી છે." પનિયો કહેતો હતો કે, "ગરમી તો ભર્ટલાની બાઈડીને ચડી છે. તે રોજ વપોરે બહાર નહાય છે. લગભગ મહિનો થયો હશે. અને અમે જોયું કે સનુભાઈની બારમાંથી પાંચ મોટી સાયકલો ભર્ટલાની દુકાનમાં આવી ગઈ.

ભર્ટ રોજ અમને ગરમીના પાઠ શીખવાડવા પ્રયત્ન કરતો. અમને ગરમી ચડતી નહોતી. અમને ભર્ટલા ઘાંચીની દયા આવતી. ભર્ટ ભવિષ્યવાણી ઉચ્ચારી કે, "મીઠી, ભર્ટલાને છોડીને સનુભાઈના ઘરમાં બેસરો. મીઠી ભર્ટલાની પીઠ પાછળ ઘા કરે છે." એવું કાંઈ બને તે પહેલાં એક સવારે અમે જોયું તો સનુભાઈની દુકાન બંધ થઈ ગઈ. બધી સાયકલો ભર્ટલાની દુકાનમાં આવી ગઈ હતી. ઉનાણો પૂરો થવા આવ્યો હતો. લોકો વરસાદની રાહ જોતાં હતાં. અમારું પરીક્ષાનું પરિણામ બહાર પડી ગયું. હું, વિષ્ણુ અને પનિયો છઢા ધોરણમાંથી સાતમામાં ગયા. ભર્ટ ચોથી વાર સાતમામાં નાપાસ થયો..

ત્યાર પછી મીઠીને બહાર નહાતાં કોઈએ જોઈ નથી. તે સાડી પહેરતી થઈ. ભર્ટલાએ બીડી છોડી દીધી હતી. અને 'ચાર મિનાર' પીતો થયો. અને ત્રીસ વરસ પછી પછી ભર્ટલો ઘાંચી હરીફોને મહાત કરવા માટેના ગુમશાસ્ત્રના ઉપયોગ વડે ગુજરાત સ્ટેઇટમાં મિનિસ્ટર થયો છે. સનુભાઈ બંગડીઓના બિજનેસમાં પડ્યા છે.

વિષ્ણુ જીવનનો આનંદ માણવા ભગવાન રજનીશના આશ્રમમાં પૂનામાં રહે છે. બહાર આવવાનું નામ દેતો નથી. પનિયો સંગીત શિક્ષક બન્યો, નવરાત્રીમાં ગરબા ગવડાવે છે.

મેં અમેરિકામાં પ્લાસ્ટિક સર્જન તરીકે બ્રેસ્ટ એન્ડાન્સમેન્ટ માટે સારું નામ કાઢ્યું છે.

અમારા ગામમાં એક ગાંડો મંદિરોની આજુબાજુ 'ગરમી લાગે છે, ગરમી લાગે છે'ની બૂભો પાડે છે.

કહેવાય છે કે ૧૯૫૫ જેવી ગરમી આજ સુધી પડી નથી.

સિતેરમે વર્ષે અદ્ભુત વળાંક
ડૉ. શશીકાન્ત શાહ

(દિસેમ્બર ૧૦, ૨૦૦૬ના 'સન્દે મહેફિલ' માથી, મૂળ 'પ્રસન્ન પરિવાર: પ્રસન્ન જીવન' પુસ્તકમાંથી સાભાર!)

આનંદશંકર નિવત્તિ કલેક્ટર હોવાને કારણે શહેરમાં ખૂબ જાણીતા હતા. મિતભાણી પ્રકૃતિ, ચહેરા પર સદા રમતું સ્વિત અને દુનિયાભરનું શાન ધરાવતું દિલમાગ એ એમના વ્યક્તિત્વના મુખ્ય લક્ષણો. છેલ્લા સાત વર્ષથી કન્સરથી પીડાતી સદાસંગિઝી પત્નીનું અવસાન થતાં આનંદશંકર એકલા

કિશોર રાવળ

પડી ગયા. પુત્ર, પુત્રવધૂ અને એમનાં બે સંતાનોની વચ્ચે તેમના જીવનમાં કેવું પરિવર્તન આવે છે તે જાણવા સૌ આતુર હતાં. સિતેર વયેય પચાસ-પંચવનના દેખાતા આનંદશંકર પુનઃ લગ્ન કરશે એવી અફવા આગ પકડે એ પહેલાં જ ઠંડી પડી ગઈ. તેમણે એક મિત્રને કહ્યું કે, "આઈ-દસ વર્ષ પછી હું તો પૌત્ર પૌત્રીના લગ્નમાં મહાલવા આતુર હું, મારા લગ્નની તો હું કલ્પના જ નથી કરી શકતો."

'ભૂમિપુત્ર'ના છેલ્સે પાને હરિશ્ચન્દ્ર બહેનોની વાર્તામાં બને તેવી ઘટના એમના જીવનમાં ઘટી. મેં જ્યારે એમની કહાણી ગ્રાટ કરવા અનુમતિ માંગી ત્યારે નામ ન ગ્રાટ કરવાની વિનાતી સાથે સંસ્કોય આપી અને કહ્યું, "મારો સુખદ અનુભવ બલે લોકો સુધી પહોંચે."

પ્રભાવશાળી નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થયા પછી આનંદશંકરે શેખજીવન મુખભીમાં પસાર કરવાનું નફકી કર્યું. તેઓ તેમના પારિવારિક જીવનમાં સાવ સુખી હતા. પુત્ર એક ગ્રાઈવેટ કંપનીમાં જનરલ મેનેજર હતો. પુત્રવધૂ અંગેજ સાથે એમ. એ. થયેલી સફળ ગૃહિણી હતી. દસ વર્ષનો પૌત્ર સુકેતુ અને છ વર્ષની પૌત્રી સ્લીટીને કારણે હવે આ સમયાવકાશ ઉત્સવમાં પલટાઈ રહ્યો હતો. સાંજે પત્ની જોડે દેવદર્શન. આમ સવાર સાંજ અને રાત રણીયમણાં બની રહ્યાં હતાં. પણ એક સરખા દિવસો ક્રયાં સદા કોઈના ટકે છે? પત્ની જીવલેણ કન્સરની બીમારીમાં સપદાયાં, સાત વર્ષ રિબાયાં ને અવસાન પાયાં. આનંદજી બિચારા લીતરથી સાવ એકલા પડી ગયા.

આનંદજીએ પત્નીની ઈચ્છાનુસાર અંતીમવિવિ પતાવી. સ્વજનો વિદાય થવા માંડ્યાં. પત્નીની વિદાય પછીની આ પહેલી જ સાંજ હતી જ્યારે આનંદજને બેઠેલા માંથી એકલતાનો અહેસાસ થઈ રહ્યો હતો. સાડા ત્રાશ કલાકની એ સાંજ આખી આનંદજ જંદગીની યાદોના વાદળો વચ્ચે વેરાયેલા રહ્યા અને માનસિક રીતે સાવ ભાંગી પડ્યા. પાછલી ઉભરે જ્યારે જીવનસંગીની સાથ છૂટે ત્યારે-અને એ ક્યારેક છૂટે જ- તો કેટલી કપરી પરિસ્થિતિ ઉદ્ભબે તે અંગે આ નિવૃત્ત કલેક્ટરે ઘણું વાંચ્યું-સાંભળ્યું હતું. પણ આજે હવે તેમને પોતાના શેખજીવનની કરુણતા અને ભીષણતાનો ખ્યાલ આવ્યો. આજે સાંજે પાંચ વાગ્યે મંદિરે પહોંચ્યો કુમ પહેલીવાર તૂટ્યો. એમને ખાતરી થઈ કે જીવન નવેસરથી ગોઠવું પડ્યો. પત્નીના અવસાન પછી પ્રોફાલવસ્થામાં પુનર્વર્ગ કરતા પુરુષભિત્રો પ્રત્યે એમને જીવનમાં પહેલી વાર સહાનુભૂતિ જન્મી. જોકે પોતાના સંદર્ભમાં એ વિચાર અપ્રસ્તુત હોવાની પ્રતીતિ પણ એમને થઈ.

બીજે દિવસે નિયત સમયેસવારે પાંચ વાગ્યે આનંદશંકરની ઊધ ઉડી ગઈ. એમણે આદતવશ પત્નીને 'ગુરુમોર્નિંગ' કર્યા, પણ પછી એમને પોતાની ભૂલ સમજાઈ. ભારે ગમગ્નિન હંદ્યે પરિસ્થિતિનો સ્લીકાર કરી લીધી કે હવેનો જીવનપથ તો સાથ સંગાથ વિના એકલો જ કાપવાનો છે. જીવનમાં આજે પહેલી જ વાર ચા જાતે બનાવવી પડશે અને ચા-ખાંડના ડલ્યાએ જરૂરી કે કેમ એ વિચારે બ્રશ કરતાં કરતાં જ આનંદશંકરે ઉદ્દેગ અનુભવ્યો. પુત્રવધૂ આસ્થા સવારે સાત પછી ઉંઠી અને પુત્ર તો આકે ઉંઠી. એક કપ ચા પીને મોર્નિંગ વૉક માટે નીકળી જવાના ઈરાદા સાથે એમણે વૉસબેસિન છોડ્યું. ચા બનાવવા કિયન તરફ જઈ રહેલા આનંદશંકરે જોયું કે ડાઈનિંગ ટેબલ પર ચા એમની રાહ જોઈ રહી હતી અને ત્યાં જ રાહ જોઈને બેઠેલી આસ્થા બોલી, "પખાજી, ચા તૈયાર છે. તમે તેને ન્યાય આપો એટલે આપણે મોર્નિંગ વૉક માટે નીકળીએ." આનંદશંકરનું આશ્રમ શરે ત્યાં તો આસ્થા ટહ્યું. ચા પીતાં પીતાં આનંદશંકરની આંખમાં અશુન્ભિંદુ છલકાઈ ઉદ્ધયાં. આસ્થાએ વળી, આનંદજને ભાવતી, જરા તીખી, મસાલાવાળી ચા બનાવી હતી. પત્નીના હાથે બનતી ચા અને આજની આસ્થાના હાથની બેનેલી ચામાં કોઈ ફરક નહોતો. આસ્થાએ વૉકિંગ સ્ટિક, ચય્યલ અને રૂમાલ પણ તૈયાર રાખ્યાં હતાં. તેમણે મનોમન નોંધ્યું કે પુત્રવધૂએ તેમની કાળજી રાખવામાં આદલ સાસુજીની જ સ્ટાર્ટલ પકડી હતી. વહેતું રહ્યું જીવન આમ.

પત્નીના અવસાન પછીના ત્રાશ વાંચ આનંદશંકરે પોતાના એક મિત્ર આગળ પોતાની જીવનકિતાબનું એક પ્રકરણ ખુલ્ખું મૂકતાં કહ્યું, "જ્યારે પત્નીનું અવસાન થયું ત્યારે હું લગભગ મૂઢ બની ગયો હતો. વૃદ્ધાવસ્થામાં જીવનનો ભાર એકલા વેંટારવાનું કામ કેટલું મુશ્કેલ છે તે મેં મારા મિત્રોના અનુભવોથી જાણ્યું હતું. પુત્ર અને પુત્રવધૂ જાણે આપણને ઓળખતા ન હોય તેવું વર્તન કરે ત્યારે એક એક દિવસ એને એક એક યુગ જોવો લાગે. પેલા રામલાલને હોસ્પિટલમાં દાખલ કર્યા તો તેની ટીકરી અને જમાઈ આવીને સાત દિવસ રહ્યાં. પણ પુત્રવધૂ તો પોતાની માની માંદગીનું બહાનું કાઢી પિયર જતી રહી અને પુત્ર પણ દિવસમાં એકાદ વાર કોઈ મહેમાનની જેમ દસ પંદર મિનિટ મોહું બતાવીને નીકળી જતોહતો. ઘણે ઠેકાડો આ પ્રકારના દૃશ્યો જોઈ હું હેલતાઈ ગયો હતો. પત્નીનું અવસાન થયું ત્યારે મને સૌથી મોટો ભય મને મારી દુઃખશાનો હતો.

"પણ એવું કણું થયું નહીં." આનંદશંકરે આત્મવૃત્તાંત્રે આગળ ચલાવતાં કહ્યું. "સાસુજીના અવસાન પછી આસ્થાએ જ પોતાની લાઈફસ્ટાઇલ સાવ બદલી નાખી! સવારે સાતાના બદલે પાંચ વાગ્યે ઊઠવા માંડી. મને શું ભાવે છે, શું નથી ભાવતું ત્યાંથી માંડીને મારી નાનામાં નાની જરૂરિયાતોનું એણે સતત ધ્યાન રાખવા માંડ્યું. વૃદ્ધ માણસની સૌથી મોટી કમનસીબી તો તેની વાત સાંભળનાર કોઈ જ ન મળે એ હોય છે. આસ્થા રોજ સવાર, બપોર, સાંજ સમય ફાળવી મારી જોડે વાતો કરવા બેસે. મારે શું જોઈએ છે તે કહું તે પહેલાં જ તે સમજ જતી અને મને સાચવતી. ઉનાળાની એક બપોરે રંગબેરંગી બરફ-ગોળા વેચવાવાળો અંપાર્ટમેન્ટની સામે આવીને ઊભો હતો. હું એના તરફ જોઈને છીણેલા બરફના ગોળા પર છંટાતા રંગીન શરબતોનો સ્વાદ મનોમન માણી રહ્યો હતો ત્યાં આસ્થા ધરમાંથી ચુપચાપ એક પ્લેટિટ સાથે લારી પાસે પહોંચી ગઈ. રંગોથી આથ્યાદિત બરફના ગોળો હસતાં હસતાં તેણે મારા હાથમાં પકડાવી દીધી. 'બેટા, આ ઉભરે હું બરફ ખાઉં અને કોઈ જોશે તો...' હું બોલવાનું પૂરું કરું એ પહેલાં જ આસ્થાએ શરૂ કર્યું, 'અરે, પખાજી, આજ તો ઉભરે હું બરફના ગોળા ખાવાની...હું મારે માટે પણ લાવી હું

કિશોર રાવળ

અને તમારી સાથે જ બેસીને ખાવાની છું . તમને એકલું ન લાગે ને એટલે! ' બાળકો અને વૃદ્ધો બન્ની ઈચ્છાઓ સરળી જ હોય છે એ મનોવિજ્ઞાન આસ્થા ક્યાંથી શીખી હશે? આસ્થાના વર્તનમાં કોઈ ઊંઘ અનુભવી હોત તો મારું શું બન્યું હોત એ વિચારે કમક્કયાં આવે છે.

"આસ્થાના આવા વર્તન માટે એના પતિ અને મારા દીકરાએ જ્યારે આભારની લાગણી વ્યક્ત કરી ત્યારે આસ્થાએ એટલું જ કહું, 'મારી મમ્મી સાથે મારાં ભાબી જે રીતે વર્તે એમ ઈચ્છું છું તેવું જ વર્તન હું અહીં દાખવું છું, એમાં આભાર શેનો?' "

મારું જીવન: આંકડાઓમાં!

(નવેમ્બર ૨૨ ૨૦૦૬ના રિક મોરાનિસના એક લેખ પરથી સાભાર)

એક સમાચાર: અમેરિકન ધરમાં સરેરાશ રીતે માણસો કરતાં ટૉલેવિઝન સેટ વધુ હોય છે... નિલ્સન ગિડીએ રિસર્ચ ગ્રમાણો એક ધરમાં ૨.૭૩ ટી.વી અને ૨.૫૫ માણસો હોય છે.

મને એ પરથી મારા જીવનનો આંક કાઢવા મન થયું. જુઓ આ સરવૈયું.

મારે બે બાળકો છે અને બન્ને આજે કોલેજમાં છે.

મારે પ ટીવી છે, પણ હું તેને માત્ર પાંચ ટીવીનો ૧ સેટ જ ગણું છું. મારે ૨ ટીવીએચર, (ડિજિટલ વિડીઓ રેકોર્ડર), ત૩ ટીવીડી ખેયર, ૨ વીસીએચર (વિડીઓ ક્ષેટ રેકોર્ડર) અને ચાર સ્ટીરીઓ સિસ્ટમ છે.

મારે ટેબલના એક જ ખાનામાં તે બધા માટે ૧૮ રિમોટ કન્ટ્રોલર છે.

મારે ત કમ્પ્યુટર છે, ૪ પ્રિન્ટર અને ૨ બગડી ગયેલા ફેક્સ મશીન છે.

મારે ત ટેલીફોન લાઈન છે, ત૩ સેલ ફોન છે અને ૨ અંસરિન્ગ મશીન છે, અંસરિન્ગ મશીન પર એકે સંદેશો નથી.

મારી પાસે ૪૫ કુક-બુક છે.

મારી પાસે ૪ રેસ્ટોરન્ટના ૬૮ મેન્યુ છે જેમાંથી હું મન ફાને તે ખાવાનું ઓર્ડર કરી શકું છું.

મારી પાસે ચાઈનીજ રેસ્ટોરન્ટમાંથી લેગાં કરેલાં ૧૧૬ સોય સૉસનાં પેકેટ છે

મારી પાસે ડિશ, કટોરીઓ, રકાબીઓ, ચા/કોફીના મજા અને ઘાલા બધાં મળીને ૩૮૨ છે.

મારા રસોડામાં ૫ સિન્ક છે અને એમાંથી ૨ બારીઓ પાસે છે જેમાંથી હું બહારનું દૂશ્ય નિહાળી શકું છું.

મારી પાસે બે રેફિજરેટર છે. તેના બરફનાં ચોસલાં ગણવા ભારે પડે છે.

મારી પાસે ગોલ્ફ, ટેનિસ, સ્ક્રોંશ, વૉકિન્ગ, હાઈકિન્ગ માટેના અને ધરમાં આંટા મારવા માટે કે મોટી પાર્ટીઓમાં બ્યવસ્થીત જવા માટેના જોડાંઓ, આઈસકેટિન્ગ અને રોલર-બ્લેડ મળીને કુલ ૩૮ જોડીઓ છે.

સામાન્ય રીતે હું ધરમાં સપાટ પહેંચું છું.

મારી પાસે ૩૭-સેન્ટની ૪૧ ટપાલની ટિકિટો છે. બે સેન્ટની એકેય નથી. કવર માટે ત૩ની ટિકિટો વધીને ત૭૮નીથી છે એટલે બધી આ ઘડીએ નકામી!

મારા ધરે ત દૈનિકો, ૪ સામાદિકો અને ૫ માસિકો આવે છે. વાર્ષિક એક પણ નથી..

મારી સંગીત માટે સીડી, ક્લેર્ડ, રેકર્ડ અને એટિપ્-ડ્રોક રેકૉર્ડિંગ બધાં મળીને ૫૦૫ છે.

આખો દિવસ હું એક જ રેડીઓ સ્ટેશન સાંભળું છું

ઘરમાં ઓછાડ, ચાદર, ઓશિકાના ખોળિયાં એમ ૨૫ સેટ છે, અને બેડરૂમમાં ચાર ખાટલાઓ, ત સોફા-કમ-બેડ અને હવા ભરી ખોલી નાખવાના ર બેડ છે.

ઘરે આવી કોઈ રાત રોકાય એ મને બહુ પસંદ નથી.

હું એરોપ્લેનની મુસાફરી ઘણી કરું છું એ દરમિયાન ૫ એરલાઇનના કુલ ૧૮૪૦૦૦ ‘ફ્લિક્વન્ટ ફ્લાયર માઇલ’ બેગાં કરેલા છે - એમાંની ત એરલાઇન આજે બંધ થઈ ગઈ છે.

મારી પાસે ૧૪ ડિજિટલ ઘડિયાળો છે જે બધી લગભગ સરખો સમય ટેખાડે છે.

મારી પાસે સમાચાર સાંભળવા ર૦ મિનિટ હોય છે.

સમાચારો પર ટીકા કરતાં બેસવાં મારી પાસે ૮ કમ્ફ્ટેબલ ખુરશીઓ છે.

સાફ્સુફીની જરૂર હોય તેવી વસ્તુઓનું મારી પાસે મોટું લિસ્ટ છે.

મેં મારી જિંદગીમાં લગભગ ૧૦૦૦ ગોલ્ડ બોલ ખોયા હશે.

મારી ત૧ છાતીઓ લાપતા છે

મને ફાજલ સમય ઘણો જ છે.

આ કિસ્ટમસ વખતે મારા ર છોકરાંઓ ઘરે આવવાનાં છે.

મન થાય છે કોઈને આ જાતનું સરવૈયું કાઢવાનું? બોધિવૃક્ષ શોધવું ન પડે!

કાચી કેરી, પાકી કેરી

યાદ છે પેલું પોપટનું ગીત?

પોપટ આંબાની ડાળે
પોપટ સરવરની પાળે
પોપટ કાચી કેરી ખાય
પોપટ પાકી કેરી ખાય
પોપટ મજા કરે!
લો આ કાચી પાકી કેરીઓ અને મજા કરો.

(Some of the material here is obtained from Internet where it sometimes becomes difficult

creator or originator. I will be happy to correct any such lapses if pointed out by anyone or if need be, remove it from here. All text in Gujarati is mine, mainly because the originals come with very little write ups, if at all. So any problems in Gujarati text (style, mood or contents) are mine only. Kishor Raval)

નથી ભાયડાઓ ભવ્ય આ ભૂતળ પરે?

કઠપૂતલીના ખેલ તો આપણે જોયા જ હશે. પથ્થિમમાં એ કળા બહુ ફૂલીફાલી અને ત્રણેક જુદા જુદા પ્રકારોમાં. ઊચે ઊભા રહી દોરીથી પૂતળાંઓ લટકાવી સંચાલન કરતાં કલાકારો, નીચે ઊભા રહી લાકડીઓથી હલનચલન કરાવતા કીભિયાગારો, હાથ પર મહોરાં હોય તેવાં હેન્ડ પેપેટો બનાવીને એમાં મનુષ્યભાવો સર્જતાં માનવીઓ અને હાથમાં પૂતળું પકડી તેની સાથે વાતો કરતાં મનોરંજન કરાવતાં વેન્ટ્રોલોફ્લિયસ્ટ... આ છેલ્લા પ્રકારના એક બહુ સિલ્ડ કલાકાર જેરોમ મ્યુરાતની સિલ્ડિઓનો આ વિલિયો ફ્રિલપથી પરિચય થશે. ફાસની રંગભૂમિના આ ગજબના કલાકારને નિહાળ્યા પછી મોમાંથી હાથ પાછા બહાર કાઢવાનું ચૂક્તા નહીં. કલા, રમ્ભાજ, ટેકનોલોજી અને થોડી ‘જાદૂગરી’ બધું વાહ વાહ પોકારાવશે.

ઇન્ટરનેટ એક્સ્પ્લોરર પર જઈ નીચેની લિંક પર જાઓ.

http://www.dailymotion.com/video/xf900_jerome-murat

When the dogs bite, when the bees sting...

(સૌજન્ય : કિશોર ધીવાળા (મેરીલેન્ડ))

હિવસો ઝ્યારે એવા ઊગે કે કશું ધાર્યું ન થાય અને પછી અડફેટે આવે એની સાથે જીકાજીક થાય! એવે વખતે આ નીચેની વિલિયો ફ્રિલપ જોશો તો ખુશ ખુશ થઈ જશો-અને જે લોકોએ ખાલી ક્લેન્ડરમાં જ ડિમવર્ષનું સૌદર્ય માણ્યું હોય તેવાંઓને તેની વાસ્તવિકતા સ્પર્શી પણ શકે!

ઇન્ટરનેટ એક્સ્પ્લોરર પર જઈ નીચેની લિંક પર જાઓ.

<http://www.markis.com/kesuda/mag44/pick.wmv>

જુનો ધરમ નવા મંત્રો

(સૌજન્ય : હિરેન માલાણી)

એનના નવા આદેશો

૧. મારી પાછળ પાછળ આવશો નહીં, મારે નેતા નથી થવું.
મારી આગળ આગળ ચાલશો મા, હું કોઈને અનુસરવા નથી માંગતો.
મારી સાથે સાથે પણ ન ચાલતા,
મારો કેડો મૂકી મને એકલો ફરવા દો.
૨. હજારો માઈલની મુસાફરી, તૂટી ગયેલા ફંન બેલ્ટ અને ફાટેલા ટાયરને કારણે શક્ય બને છે.
૩. તમે જગતમાં અનન્ય છો, બીજા સૌની જેમ
૪. પાણીનું ઉડાણ માપવા બનો પગ અંદર ન તુલાડવા.

કિશોર રાવળ

૫. જ્યારે લાગે કે તમારી ખોટ કોઈને સાથે એમ નથી, જરા એક બે બિલ મોડાં ભરવા યત્ન કરો.
૬. બીજાની ટીકા કરતાં પહેલાં એમના જોડા પહેરી એક માઈલ ચાલો-
પરિણામે, જ્યારે ટીકા કરો ત્યારે તમે એનાથી એકાદ માઈલ દૂર હશો અને એના
જોડા તમારા પગે હશે.
૭. પહેલે પગથિયે સફળ થવામાં શંકા હોય તો પેરેશૂટ જમ્પિંગ કે સ્કાઈ ડાઇવિંગનો
વિચાર ન કરવો.
૮. સાચું બોલવાનો એક મોટો ફાયદો, કશું યાદ રાખવાની જરૂર નથી.
૯. મૂંગા રહેવાની હરેક પળ ઝડપી લો.
૧૦. જીવચાની દવા અને જુલાબ એક સાથે ન લેવા.

જીવનસંદેશ- એક જ ચિત્રમાં

(સૌજન્ય: કિશોર ધીવાળા)

આ અસાર સંસાર વિષે બહુ બધાંએ ફરિયાદી કરી છે, ગીતોમાં ગાઈ છે, ગજલોમાં એનો
વિષાદ વારેવાર કલ્યાંત કર્યો છે. આજે એનો ઉપાય એક જ સંદેશામાં વડીને અહીં આપ્યો છે.

ઇન્ટરનેટ એક્સપ્લોરર પર જઈ નીચેની લિંક પર જાઓ.

http://i.euniverse.com/funpages/cms_content/2529/4candles.swf

આ શું થઈ રહ્યું છે?

(સૌજન્ય : હિરેન માલાણી)

જલ્દી જલ્દી જોંબ બદલાવતા સોફ્ટવર પ્રોગ્રામરો કે સદીઓથી ચાલતી આવતી સંસારની ઘટમાળ? વો હી પુરાનેવાલે રફ્તાર!

કોઈ પણ બ્રાઉઝર વાપરી ‘કેસૂડાં’ પર જઈ જુઓ.

ચલ-ચિત્ર

(સૌજન્ય : હિરેન માલાણી)

પંચતંત્રથી માંરીને વોલ્ટ ડિઝની સુધી કે ટોંબ અંડ જરીના કાર્ટૂનો થકી પોતાના મનના ભાવો જાનવરોની સૃષ્ટિમાં રોપતો આવ્યો છે, અને પોતાનો
માનવી હોવાનો ક્ષોભ ઓછો કરે છે. આ એક જુદો ચીલો જોઈ લો.

કોઈ પણ બ્રાઉઝર વાપરી ‘કેસૂડાં’ પર જઈ જુઓ.

પ્રથમ દૃષ્ટિએ ગ્રેમ

	છાશકલાં
	ભભૂકતો જવાળામુખી
	દાટી
	સંધિ

કદાચ એટલે જ માછલાંઓ લગ્ન નહીં કરતાં હોય એમ બને!

બનારસ, અકળાવતું, અજાયથ કરતું.

(અભિજિત પાંડેના એક લેખ પરથી અનુવાદિત, From 'South Asian Insider' May 12, 2006, with thanks)

ત્રીસ કલાકની ટ્રેઇનની મુસાફરીને અંતે અમે ભારતના ધબકતાં હૈયા સમાન બનારસ પહોંચ્યાં. ભારતમાં બીજે જે જે જોયું એ અહીં ગજા-ચારગણા મોટા પરદે અહીં જોવા મળ્યું. પણ પહેલાં પ્રથમ તો અમારે જોઈ જોઈને પગલાં મૂકતાં શીખવું પદ્ધયું. નાની મોટી ગલીઓમાં બધે ગાયના પોદળાઓ પોરિસમાં કૂતરાંઓનાં લીડાં કરતાં પણ સર્વવ્યાપી જોવા મળ્યા. કોઈ પણ સ્ટોરમાં, ઘરમાં, રેસ્ટોરન્ટમાં દાખલ થતાં પહેલાં લોકો કેમ પોતાના જોડા ચંપલો બહાર ઊતારી નાખતા હરો એ સમજાઈ ગયું. અને કેટલાંક લોકો કેમ બુલ્લા પગે બધે ઢોડાઢોડી કરતાં હરો એ પણ સમજાઈ ગયું. જોડા ધોવા કરતાં પગ ધોવા સહેલા તો ખરા જ ને!

હોટેલમાં સામાન ખડકી અમે સીધાંજ ગંગાચૈયાને નિહાળવા ઉપરથાં. કેવું દૃશ્ય! પહેલા ઘાટ પર પહોંચતાં એક ગાટરમાંથી નીકળતાં પોપટી લીલા રંગના પ્રવાહીમાંથી ચાંચથી ખાવાનું ખોળતો એક કાગડો નજરે પડ્યો. સો ફૂટ દૂર નજર સામે ચિતા પર મડદાંઓ બળતાં હતાં. આ અમે કદી જોયું ન હતું અને કદી જોવા પામશું પણ નહીં. કોઈ ગરીબ માણસને દાહ આપવા જરૂરી બળતણ માટે દોઢસો રૂપિયાનું દાન કર્યું એટલે એનો એક ભૂમિયો અમને અહીંની રસમો સમજાવવા મંડી પડ્યો. મરેલા માણસનું કુર્તબ એક ડિલોગ્રામ સુખડના લાકડા માટે ૧૫૦રૂ. આપે. લાકડાનું વજન કરવા ત્યાં કાંઠો હોય. એક શબને પૂરું બાળવા ૩-૪ કલાક લાગે. ત્યાં કામ કરતાં કામદારો શબ બળી ગયા પછી એની રાખમાંથી જે કર્દ સોનું રૂપું

મળે તે પોતના મહેનતાણાં પેટે રાખી લે. દિવસના ચોવીસે કલાક એક પછી એક બળતી ચિતાઓ પર એક ધાટ પર લગભગ ૪૦૦ શબને દાહ આપી શકાય.

નવું જાણવા એ મળ્યું કે બધાં શબને બાળવામાં નથી આવતાં. તેર વર્ષની નીચેના બાળકોને, ગર્ભવતી માને, દાહ નથી અપાતો. દાહ એ જીવનના પાપોને બાળવા માટે છે, જે નિર્દોષ છે કે જેની કૂણે નિર્દોષ બાળક છે તેમને આમાંથી બચીજાય છે. સાપ કરડવાથી મૂત્યુ પામેલાઓ પણ આમાંથી બચી જાય છે કેમકે અહીં એક માન્યતા એવી છે કે આગથી સાપનું તેર હવામાં પ્રસરે તે વધુ ઈજા કારક છે. આ બધાંને શરીરે પત્થર બાંધી નહીંદી વચ્ચે રૂબાડી દેવામાં આવે છે... પણ થોભો, આ વાત અહીં અટકતી નથી.

ધાટ પર લટાર મારો તો તમને બધે કૃપાં ધોતાં, વાસણો માંજતાં, તરતાં, સ્નાન કરતાં, હજીમત કરતાં, સેલફોન પર વાતો કરતાં, નદીમાં કચરો ઠાલવતાં, ધાટ પર બેસી નાસ્તો કરતાં, પેસાબ કે શૌચ કરતાં, વસ્તુઓ વેચતાં, બેંશોને નવરાવતાં, કિકેટ રમતાં, પતંગ ઉડાડતાં માનવીઓ બે પાંચ ફૂટના અંતરે આ બધું કરતાં જોવા મળે. ફૂતરાંઓ કોઈ પંખીને ચુંથતાં હોય એ બધું તો બાજુઓ મૂકીએ. ગંગામાં આટલો ગંદવાડ ઠલવાતો હોય છતાં ‘પવિત્ર’ કેમ ગણાય છે એ વિચારવા જેવું છે.

ધાટ પર વારાણસીના કાર્ડ વેચવાની ટોળકીના નાયક જેવા અને પોતાને પાબ્લો પિકાસો કહેવડાવતા એક છોકરાએ, આંગળી ચીંધી બે ટાવરો દેખાડ્યા અને કહું કે આ ટાવર ગંગાનું પાણી સાફ કરી આખા વારાણસીને ચોખ્યું પાણી પહોંચાડે છે. બધુ ગળે ઊતરે એવી એ વાત ન લાગતાં અમે હોટેલ પર જઈ બળખળતા ગરમ પાણીએ, ચામડી બળી જાય તેવા ઉષ્ણતામાને નાખાં. ઠડા પાણીએ નહાવામાંથી બચી ગયા એવું આશ્વાસન લીધું. પાબ્લો પિકાસો આખો દિવસ અમારી સાથે ફર્યો અને તેણે આખું ગામ દેખાડ્યું.

બીજે દિવસે સવારના અમે નૌકાવિહાર માટે સૂર્યોદય સમયે નીકળી પડ્યાં. પાણીમાં બળતા દીવાઓ સાથે પડિયાઓ પિતૃઓને યાદ કરી નદીમાં વહેતા મૂક્યા. અમારા સગાંઓ, મિત્રો માટે આશીર્વાદ માળ્યા. એટલી વહેલી સવારના ગંગાતાટ પર રોજની ધમાલ ધમાલ શરૂ થઈ ગઈ હતી. અમે રિક્ષા કરી દુગાના મંદિરે પહોંચ્યા. અહીં વાંદરાઓની પલટનો જાડ પર, જભીન પર ફરતી હોય છે એટલે એને ‘મન્કી ટેમ્પલ’ પણ કહે છે. અહીં માણસો વાંદરાના ટોળાંને ખાવાનું નાખતાં હોય અને વાંદરાઓ પાસે આવી હાથમાંથી ખાવાનું લઈને ખાતાં હોય તે જોયું.

અને ... અને વાંદરોના હાથમાંથી પડી ગયેલું ખાવાનું પોતા માટે ભેગું કરતી એક વૃદ્ધાને પણ અમે નિહાળી.

લીલી ધરતી Green Earth

આજે ઘણાં ઠાગાડેયા કર્યા પછી કાર્બન ડાયોક્ર્સાઈડની પર્યાવરણ પરની ખતરનાક અસર વિશે જગત એકમત થયું છે. એને લીલે વાતાવરણમાં ઉષ્ણતામાન વધતું ચાલ્યું છે અને એનો ઉપાય ન શોધીએ તો કપરો સમય આવશે એવી આગાહી છે

૧૯૭૭માં ફ્લોટો(જાપાન)માં એક મોટી સભા મળી હતી. ત્યાં નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું કે સૌએ વાતાવરણમાં ફેલાતાં કાર્બન ડાયોક્ર્સાઈડનું પ્રમાણ ઓછામાં ઓછું ૨૦ ટકા ઘટાડાનું જોઈએ. અમેરિકાના પોતે કાર્બન ડાયોક્ર્સાઈડના ઉત્પાદનમાં સૌ કરતાં વધુ ફાળો આપે છે પણ સ્થાપિત હિતોના દબાણથી વિરોધ કરતું આવ્યું છે. હમણાં હમણાં અહીં એ વિશે જાગૃતિ આવી રહી છે અને પર્યાવરણ માટે લડતાં લોકોએ આ વીસ ટકાનો આંકડો અપનાવ્યો છે. પરિણામે દરેક દરેક વ્યક્તિને એ વિશે વિચારવા અને એને અમલમાં મૂકવા અનુરોધ કરાઈ રહ્યો છે. .

આ કરવા માટે પહેલું કામ તો આપણા કુટુંબનો આમાં કેટલો ફાળો છે તેની એક મોજણી કરવાનું છે. એ કર્યા પછી વીસ ટકા ઘટાડો કેમ કરવો એ વિશે પગલાં લઈએ અને વરસ પછી ફરી એ મોજણી કરી ચકાસીએ કે આપણે વીસ ટકા ઘટાડો કરી શક્યા છીએ કે નહીં. આજે આ મોજણી કરવાના સાધનની વાત કરીએ.

પ્રદૂષણ વધારવામાં જવાબદાર મુખ્ય તત્ત્વો છે: મોટર ગાડી માટે પેટ્રોલનો વપરાશ, એરોલેન્ની મુસાફરીએ, ઠીમાં ધર ગરમ રાખવા વીજળી, ગેસ કે હીટિંગ ઓઇલનો વપરાશ. આપણો વીજળીનો વપરાશ કરીએ એમાં ફ્લ્યાં કાર્બન ડાયોક્ર્સાઈડ ઉપજતો હોય એમ નજરે તો નથી આવતું. પણ વીજળી ઉત્પન્ન કરતાં પાવરહાઉસ કોલસો બાળે અને ભૂંગળાવાટે હવામાં કાર્બન ડાયોક્ર્સાઈડની છોડે છે. એટલે વીજળીના વપરાશ સામે ભાગે પડતો ફાળો ગણી શકાય. ઑરકન્ડિશનર વાપરીએ કે વીજળીથી ધરો ગરમ કરાતાં હોય તેનો હિસાબ મળે. ગરમી માટે ખનિજ તેલ કે ગેસ વાપરીએ તો તે વપરાશ પરથી કાર્બન વાતાવરણમાં જતા કાર્બન ડાયોક્ર્સાઈડનો હિસાબ મળે.

કિશોર રાવળ

અમૃત રવિતાલે આ બધા હિસાબો સહેલાઈથી કરવા માટે એક ફોર્મ બનાવ્યું છે. તે માટે જરૂરિયાતના આંકડાઓ આપણે મેળવી લઈએ એટલે ગણતરી સહેલી થઈ જાય.

મોટરગાડીનો વપરાશ: તમારી ગાડી વરસના કેટલા માઈલ ચાલે છે તેનો આંકડો મોટરના માઈલોમીટરના આંકડા પરથી મળો. વર્ષની શરૂઆતમાં અને અંતે આંકડાઓ વાંચી બાદબાકી કરો એટલે આટલા માઈલ ગાડી ચાલી એ ખબર પડે. અથવા તો ગાડીમાં ઓઈલ ચેઇન્જ કરાવો, નવા ટાયર ખરીદો કે રિપેર કરાવીએ તે વખતે નોંધેલા આંકડાઓ પરથી અંદાજો કાઢી શકાય. અને ગાડી તમને એક ગૉલનના કેટલા માઈલ આપે છે અનો અંદાજો કે આંક બહુ સહેલાઈથી મળી શકે છે. ટાંકી પૂરી કરાવો અને માઈલ નોંધો. ફરી વાર ટાંકી ફુલ કરો ત્યારે કેટલા ગૉલન પેટ્રોલ ભરો છો અને કેટલા માઈલ થયા તેના આંકડા લખી લો. બન્ને માઈલેજનો તફાવત કાઢી ગૉલને ભાગી નાખો એટલે આ આંકડો મળી જાય. એક કરતાં વધુ ગાડીઓ હોય તો દરેક ગાડી માટે આ આંકડાઓ તારવીને કાઢો.

ઑરોપ્લેનની મુસાફરી: વરસમાં કુટુંબના સૌ માણસોએ કેટકેટલી ટ્રિપ કરી એનું એક વિસ્ત બનાવી નાખો. દરેક મુસાફરી માટે ઉફ્યન કેટલા માઈલનું છે તે માહિતી ઠન્ટરનેટ પરથી કે ઑરલાઈનને પૂછવાથી મળી શકે છે. અને બધાનો સરવાળો કરી કેટલા માઈલ ઉફ્યાં એનો આંકડો કાઢો.

વીજળીનો વપરાશ: એક વરસના વીજળીના બિલ ભેગા કરો તો એમાંથી મહિનાનો વપરાશનો આંકડો યુનિટ (કિલોવૉટઆવર)માં મળશે, બિલમાંથી વરસે દહાડે કેટલા યુનિટ વપરાણાં એ પણ મળી શકશે. અમેરિકામાં તમારા વીજળીના વપરાશના અમુક ટકા વીજળી તમે પવનચ્છ્રકીથી પેદા થતા પાવરમાંથી ખરીદી શકો છો. થોડા વધુ ભાવે આ યોજનામાં ભાગ લઈ શકાય છે. વીજળી સપ્લાય કરતી કંપની આટલા ટકા વીજળી વિન્ડ પાવરમાંથી અને આટલા ટકા કોલસા બાળતા પાવરહાઉસમાંથી ખરીદી શકે છે અને તમને એનો લાભ મળી શકે છે. વિન્ડ એનજી ખરીદતાં હો તો વીજળીના યુનિટમાંથી એટલા ટકા બાદ કરી નાખો.

હીટિંગ માટે ગેસ કે ઓઈલ: આખા વરસના આંકડા ઓઈલ અને ગેસ આપતી કમપ્નીના બિલ પરથી મળી શકે છે. ગેસ માટેનું માપ થર્મમાં થાય છે અને ઓઈલ માટે ગૉલન વપરાય છે.

તમારા દેશ માટે નીચેના બે ફોર્મમાંથી જે લાગુ પડે તે પ્રિન્ટ કરો. અંદર એકદા કરેલા આંકડાઓ લખો અને ગણવાના આંકડા ગણી કાઢો. બધી વિગતો ફોર્મમાં આપી છે.

Appendix A અમેરિકામાં ‘માઈલ’ અને ‘યૂ.એસ. ગૉલન’ માટે છે.

Form

Department of Natural Treasury Atmospheric Revenue Service

Estimated time to complete 30 Min.

**CO2EZ For estimate of CO2 offset
Obligation of Worldwide Ecosystem 2006**

Notes: Distance in miles, volume measure in US gallon

Step 1. Fill in values in the following fields

A, D distance / year

B distance / US gallon

G kWhr / year

J US gallons /year

L Therm/year

Step 2. Calculate values in these fields using the given formulas

$$C = 20 * A / B$$

$$F = 0.7 * D$$

$$H = 1.5 * G$$

$$K = 25 * J$$

$$M = 12 * L$$

$$T1 = C + F + H + K + M \quad (\text{lbs of CO}_2 / \text{year})$$

$$T2 = T1 / 2200 \quad (\text{tons of CO}_2 / \text{year})$$

Road Transportation	Vehicle			
	#1	A	B	C
	#2	A	B	C
	#3	A	B	C
Air Travel		D		F
Electricity		G		H
Heating by Oil		J		K
Heating by Gas		L		M
Total lbs/year				T1
Total tons/year				T2

Learn more about Global Warming at fightglobalwarming.com

© 08/2006 by Mt. Airy Greening Network (MAGNet) based in Philadelphia, PA

Dedicated to promoting local solutions to global problems - at www.mtairygreening.net

Appendix B મેટ્રિક પદ્ધતિ વાપરવાવાળા કેશો માટે છે

Form

Department of Natural Treasury Atmospheric Revenue Service

Estimated time to complete 30 Min.

CO2EZ For estimate of CO2 offset Obligation of Worldwide Ecosystem 2006

Notes: Distance in km, volume measure in litre

Step 1. Fill in values in the following fields

A, D distance / year

B distance / litre

G kWhr / year

J litre /year

L Therm/year

Step 2. Calculate values in these fields using the given formulas

$$C = 3.5 * A / B$$

$$F = 0.1988 * D$$

$$H = 1.5 * G$$

$$K = 3.002 * J$$

$$M = 12 * L$$

$$T1 = C + F + H + K + M \text{ (kg of CO2 /year)}$$

$$T2 = T1 / 1000 \text{ (tonnes of CO2 / year)}$$

Road Transportation	Vehicle			
	#1	A	B	C
	#2	A	B	C
	#3	A	B	C
Air Travel		D		F
Electricity		G		H

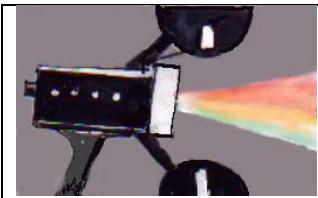

Heating by Oil	J	K
Heating by Gas	L	M
Total lbs/year		T1
Total tons/year		T2

Learn more about Global Warming at fightglobalwarming.com

© 08/2006 by Mt. Airy Greening Network (MAGNet) based in Philadelphia, PA

Dedicated to promoting local solutions to global problems - at www.mtairygreening.net

મનમાનીતી

Peck on the cheek

શ્રીલંકાના એક ગામડામાં રહેતી તામિલ કન્યા શ્યામાના લગ્ન શ્યામાના ભાઈની ભલામજથી દિલિપમ સાથે થાય છે. એ બંને જગ્ઘા બહુ ડિલ્ફોલ કરતાં હોય છે તે વખતે શ્યામા દિલિની વાત જગ્ઘાવે છે કે એ આઠેક બાળકોની મા થવા જંબે છે. દિલિપમ બહુ જ સ્પષ્ટતાથી પોતાનું મંતવ્ય જગ્ઘાવે છે કે દુનિયામાં આજે ચારે બાજુ જગડા, લડાઈ ચાલે છે ત્યાં સુધી એક પણ બાળક એને જોઈતું નહોતું. પોતે ગર્લવતી બની ચૂકી હતી એવી થોડી શંકા હોવાને કારણે શ્યામા જરા છોલીલી પડે છે... અને તે વખતે છજાવેશે શ્રીલંકાના સૈનિકો તામિલ માઝસોનો સંહાર કરવા આગળ ઘપતાં એમને કળાય છે. દિલિપમ એકદદમ શ્યામાને હડસેલી ગામડાના બીજાઓને ચેતાવણી આપવા મોકલે છે અને પોતે છૂટો પડી બીજી દિશામાં ભાગે છે... હોડીઓ ભરી ભરી શ્રીલંકા હોડી ભાગી નીકળતાં માનવીઓમાં શ્યામા કમને રામેશ્વરમ્ભ બાજુ ઘસડાય છે. અને ત્યાં નિર્વાસિતોની છાવણીઓમાં તેની પ્રસૂતિ થાય છે.

વાર્તા આઠેક વર્ષના ગાળા બાદ ચેન્નાઈના એક કુંભની વાતથી આગળ વધે છે. માબાપ ઇન્ડ અને થિરુ, તેનાં ત્રણ બાળકો. સૌથી મોટી અમૃધા અને બીજા બે દીકરા. આઠ વર્ષની અમૃધા ભષણે તેજસ્વી, રમવે ગમે તેને પહોંચી શકે એવી અને તોફાની બારકસ! તેની નવમી વર્ષ ગાંઠે માબાપે માનસશાસ્ત્રની ચોપડીઓ વાંચી અગાઉથી નફ્કી કરેલું તેમ અમૃધાને કહે છે કે અમૃધાને ઇન્ડએ જન્મ નહોતો આખ્યો, પણ અમૃધાને રામેશ્વરમ્ભાના નિર્વાસિતોની છાવણીમાંથી લાવેલાં. ન બાલ્યવસ્થા અને ન કુમારવસ્થા એવી મનોદશમાં જૈલા ખાતી અમૃધાને એની સાચી મા કોણ તેની ભાળ કાઢવાની એક ઉત્કટ લાગણી ઊભી થાય છે. એક વખત એના માબાના દીકરા સાથે શ્રીલંકા જવા નિશાળમાંથી ભાગી નીકળે છે. અને માંડ સ્ટેશન પર પહોંચે છે અને એનાં માબાપ એને પોલીસની મદદથી ખોળી કાઢે છે.

બાપા અને વચન આપે છે કે એ અમૃધાને એની માને મળવા શ્રીલંકા લઈ જશે. અને એ માટે માબાપ સાથે ફરી પાછી શ્રીલંકા જાય છે. અંતે તામિલ આંતકવાદીઓમાં જોડાયેલી શ્યામાની ભાળ મળે છે અને મુલાકાત થાય છે.

શ્યામા અને દિલિપમ્ના પરણ્યા પછીના પ્રેમનું ચિત્રણ, થિરુ અને ઇન્ડના કુંભનું આલેખન અને સૌથી તો પેલી ટોમબોય જેવી અમૃધાનું રમ્ય, ખૂબ સ્પર્શી જાય તેવું બે-ત્રણ મિનિટમાં જ કહેવાઈ જાય અને જચી જાય તેવો પરિચય ‘‘ગીરી’’ ફિલમની ‘‘થેન્ક હેવન્સ ફોર લિટલ ગર્લ્સ’’ની યાદ આપી જાય છે. શ્રીલંકા અને તામિલનાડુનું સૂર્યિ સૌંદર્ય, તેની ફોટોગ્રાફી આફલાદક છે. દિગ્રદીક મણિ રત્નમ્ભ વિશે એક વસ્તુ ખાસ મારા ધ્યાનમાં આવી છે. એની ફિલ્મમાં બાળકો બહુ જ વાસ્તવિક લાગે છે, સાવ સાચુકલાં લાગે છે. સામાન્યતા: બીજી ફિલ્મોમાં ડાઇરેક્ટરો જાણે પોતાની બાલ્યવસ્થા કે પોતાના બાળકોને ભૂલી ગયાં ન હોય તેવું લાગે છે.

વાર્તાનો અંત મનમાં રાહત આપે એવો સુંદર છે. એ. આર. રહેમાનનું સંગીત હંમેશની જેમ કર્ષાપ્રિય છે.

બદામ-પાઈનેપલ શેર્ડક

કોકિલા રાવળ

સામગ્રીઓ

કમ પ્રમાણ માપ સામગ્રી

- ૧/૪ કપ બદામ, છાલ કાઢેલી
- ૧ કપ અનેનાસના ટુકડાઓ
- ૧/૨ કપ આઈસક્રૂબ
- ૧/૨ ચમચી મેપલ સિરપ કે મધ
- ૧/૨ કપ પાઈનેપલ જ્યૂસ
- ૧/૪ કપ સાઉં દૂધ કે સૌયાબિન મિલ્ક

રીત

૧ પહેલાં બ્લેન્ડરમાં બદામનો જીજો ભૂકો કરો, પછી બાકીની વસ્તુઓ નાખી ફરી બ્લેન્ડ કરો.
ઘાલામાં ભરી પીરસતાં પહેલાં ઉપર લીલી દ્રાક્ષ કે અનેનાસના ટુકડાથી શાંગારો.